Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Uwłaszczenie z 1864 r.

W tym krótkim artykule nie będę się dokładnie zajmował uwłaszczeniem włościan przez Rząd Narodowy Polski w 1863 r. oraz przyczyną wybuchu powstania styczniowego na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim ani też jego przebiegiem oraz dalszych losów na kraj pod rządami obcego mocarstwa – Carów. Tylko na samym akcie uwłaszczenia chłopów z 2 marca 1864 r.

Herby guberni lubelskiej na przestrzeni lat

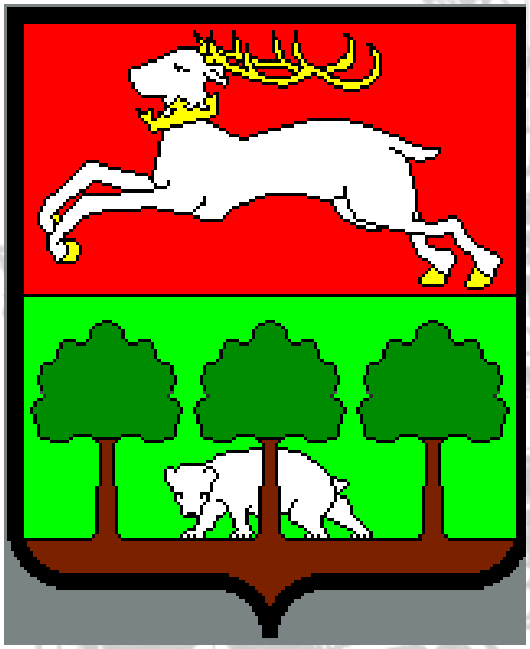

Herb guberni lubelskiejz lat 1837 – 1844

Herb guberni lubelskiejz lat 1845 - 186

Herb guberni lubelskiejz lat 1869 -1915

Dawniejszy dekanat grecko-unickiej diecezji chełmskiej dzielił się w 1863 r. na 11 parafii: Depułtycze,

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Kraśniczyn, Krupe, Łopiennik, Orłów, Pawłów, Rakołupy, Rejowiec, Stężyca z filią w Krasnymstawie, Żdżanne i Żulin; obecnie natomiast jest 7 parafii prawosławnych.

Wspomnienie o uwłaszczeniu włościan przez Rząd Narodowy Polski z 1863 r..

Medal pamiątkowy

Odezwa z dnia 22 stycznia 1863 roku wydana przez Komitet Centralny.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

KOMITET CENTRALNY

JAKO TYMCZASOWY

Rząd Narodowy.

Nikczemny rząd najezdniczy rozwścieklony oporem męczonej przezeń ofiary, postanowił zadać jéj cios stanowczy — porwać kilkadziesiąt tysięcy najdzielniejszych, najgorliwszych jéj obrońców, obłąć w nienawistny mundur moskiewski i pognać tysiące mil na wieczną nędzę i zatracenie. Polska nie chce, nie może poddać się bezopornie temu sromotnemu gwałtowi pod karą hańby przed potomnością powinna stawić energiczny opór. Zastępy młodzieży walecznéj, młodzieży poświęconéj, ożywione gorącą miłością Ojczyzny, niezachwianą wiarą w sprawiedliwość i pomoc Boga, poprzysięgły zrzucić przeklęte jarzmo lub zginąć. Za nią więc Narodzie Polski, za nią! Po straszliwéj hańbie niewoli, po niepojętych męczarniach niewoli, Centralny Narodowy Komitet obecnie jedyny, legalny Rząd Twój Narodowy, wzywa Cię na pole walki już ostatniéj, na pole chwały i zwycięztwa, które Ci da i przez imię Boga na Niebie dać przysięga, bo wie, że Ty, który wczoraj byłeś pokutnikiem i mścicielem, jutro musisz być i będziesz bohaterem i olbrzymem. Tak, Ty wolność Twoją, niepodległość Twoją, zdobędziesz wielkością takiego męztwa, świętością takich ofiar, jakich Lud zaiem nie zapisał jeszcze na dziejowych kartach swoich. Powstającéj Ojczyznie Twojéj daszbez żalu, słabości i wahania wszystką krew, życie i mienie, jakich od Ciebie zażądrzebaje. W zamian K. C. N. przyrzeka Ci, że siły dzielności Twojéj nie zmarnieją, poświęcenia nie będą stracone, bo ster, który ujmuje, silną dzierżyć będzie ręką. Zdania wszystkie przeszkody, rozstrzej wszelkie zapory, a każdą nieprzychylności dla świętéj sprawy, nawet brak gorliwości, ścigać i karać będzie przed surowym, choć sprawiedliwym trybunałem obrażonéj Ojczyzny. W pierwszym zaraz dniu jawnego występienia, w pierwszéj chwili rozpoczęcia świętéj walki, K. C. N. ogłasza wszystkich synów Polski, bez różnicy wiary i rodu, podłożenia i stanu, wolnymi i równemi Obywatelami kraju. Ziemia, którą Lud rolniczy posiadał dotąd na prawach czynszu lub pańszczyzny, staje się od téj chwili bezwarunkową jego własnością, dzieciom swoim wieczystem. Właściciele pozbawieni, wynagrodzeni będą z ogólnych funduszów Państwa. Wszyscy zaś kosmicy i wyrobnicy, wstępujący w szeregi obrońców kraju, lub w razie zaszczytnéj śmierci na polu chwały, rodziny ich otrzymają z dóbr Narodowych dział obfitszéj od wrogów ziemi. Do broni więc, Narodzie Polski, Litwy i Rusi, do broni! bo godzina wspólnego wyzwolenia już wybiła, stary miecz nasz wydobyty, święty sztandar Orła, Pogoni i Archanioła rozwinięty.

A teraz odzywamy się do Ciebie Narodzie Moskiewski: tradycyjnym hasłem naszém jest wolność i braterstwo Ludów, dla tego też przebaczamy Ci nawet mord naszéj Ojczyzny, nawet krew Pragi i Ostrowi, gwałty nie Warszawy i tortury loclów Cytadeli. Przebaczamy Ci, bo i Ty jesteś nędzny i nieszczęsny, smutny i uciszony, trupy dzieci Twoich kołyszą się na szubienicach carskich, proscy Twoi marzną na śniegach Sybiru. Ale jeżeli w téj stanowczéj, godzinie nie rzucisz w sobie zgryzoty za przeszłość, świętych pragnień dla przyszłości, jeżeli w zapasach z nami dasz poparcie tyranowi, który zalaja nas i ciebie po Tobie — biada Ci! bo w obliczu Boga i świata całego, przeklniemy Cię na hańbę wiecznego podbaństwa i mękę wiecznéj niewoli, i wyzwiemy na straszny bój zagłady, bój ostatni Europejskiéj Cywilizacyi z dzikiém barbarzyństwem Azyi.

Warszawa, dnia 22 Stycznia 1863 r.

Uwłaszczenie carskie z 2 marca1864r.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Car Aleksander II Nikołajewicz Romanow (1818-1881), syn Mikołaja I, od 1855 car Rosji, rządy objął w czasie trwania wojny krymskiej. Ur. 17 kwietnia /29 kwietnia/ 1818 w Moskwie, zm. 1 marca /13 marca 1881 w Petersburgu) – cesarz Wszechrusi, król Polski i wielki książę Finlandii w latach 1855-1881. Twórca wielu liberalnych reform, m.in. Uwłaszczenia chłopów w Rosji i Królestwie Polskim. W 1867 sprzedał Alaskę Stanom Zjednoczonym za 7,2 mln dolarów.

Władze carskie, licząc na przychylne do Rosji stanowisko chłopów polskich po ich uwłaszczeniu, podjęły decyzję zakładania na wsi nowych szkół elementarnych. Celem władz było przyspieszenie procesu rusyfikacji wsi polskiej.

Bardzo ważnym wydarzeniem dla dalszych losów Rejowca (nie tylko) było ogłoszenie uwłaszczenia z 2 marca 1964r. za panowania Aleksandra II.

„ Ukazem z dnia 19 lutego (2 marca) 1864 roku – O urządzeniu gmin wiejskich [1]„ uznano , że przemianować na **osady** należy takie miasta , których ludność nie przekracza 3000 dusz, a dochody z rożnych źrodeł – poza dochodem z propinacji [2]– nie przewyższyły 1500 rubli rocznie. Tym samym uregulowano ustroj najniższej jednostki administracji: **gromady** i **gminy wiejskiej** [3]."

---

[1] Dziennik Praw Król. Pol. T. 62, s. 36 – 93. Ukaz cara Aleksandra II .

[2] Wyłączne prawo właściciela dóbr ziemskich do produkcji i sprzedaży alkoholu w obrębie swoich dóbr ziemskich. Zlikwidowane w zaborze rosyjskim w 1898 roku.

[3] W skład **gromady** wchodzili włościanie posiadający na jej terenie nieruchomości. Organem uchwalającym było ogólne zgromadzenie, natomiast wykonawcą wybierany przez nie **sołtys**. Oprócz gromad chłopskich istniały gromady: w osadach będących w przeszłości miastami, gromady we wsiach nie włościańskich zamieszkiwanych przez szlachtę zagrodową – na odrębnych zasadach organizacji, nie wchodziły w skład gromad odrębne obszary dworskie. **Gmina** – zwana **gminą zbiorczą** (zbiorowa) obejmowała większą liczbę wsi, folwarków, dworów oraz miasteczek. W gminie organem uchwalającym było zebranie gminne zwoływane zazwyczaj raz na kwartał. Do jego

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

W Dzienniku Praw Królestwa Polskiego z 1864, T. 62, nr 187-193 jest zawarty ten ukaz carski, zamieszczam jego część poniżej:

Trzeba nadmienić, że w dniu 02.03.1864r. car Aleksander II wydał ukaz uwłaszczenia chłopów, ale na ten temat wydał aż cztery ukazy wprowadzające w Królestwie Polskim uwłaszczenie chłopów i samorząd gminny. Ta reforma carska miała na celu odciągnięcie chłopów od powstania, choć taki sam dekret wydał 22 I 1863 r. powstańczy Rząd Narodowy.

Pierwszy ukaz nadawał chłopom na własność posiadaną przez nich ziemię. Z uwłaszczenia wyłączono jednak osady karczemne, młynarskie oraz przydzielone służbie folwarcznej, dworskiej i leśnej. Nieobsadzone gospodarstwa chłopskie ("pustki") miały być rozdzielone wśród bezrolnych tej samej wsi.

Drugi ukaz urządzał samorząd wiejski składający się z gromady jednowioskowej oraz gminy zbiorowej złożonej z kilku wsi wraz z folwarkami. Na czele obu stali odpowiednio sołtys i wójt wybierani przez zebranie gospodarzy posiadających, co najmniej 3 morgi gruntu.

Trzeci ukaz dotyczył Komisji Likwidacyjnej, która miała zająć się wypłacaniem odszkodowań dla dziedziców za utracone ziemie.

W czwartym powołano władze administracyjne, które miały zająć się realizacją reformy: Komitet dla Spraw Królestwa Polskiego w Petersburgu i Komitet Urządzający w Warszawie oraz komisje lokalne (po jednej na kilka powiatów). Reformę przeprowadzali przybyli z Rosji urzędnicy. Nierozwiązana pozostała sprawa serwitutów, czyli np. prawa wypasu bydła na pastwiskach lub zbierania opału w lasach należących do dworu), które pozostawiono w rękach dziedziców jednak z możliwością korzystania przez chłopów. Stało się to powodem zatargu na linii dwór - wieś praktycznie do czasów II RP.

---

kompetencji należało: wybór **wójta, ławników** i pisarza gminy, kontrola czynności i rachunków. Podejmowanie uchwał w sprawach gospodarczych, rozporządzanie majątkiem gminy, rozkład składek, ciężarów gminnych, działalności dobroczynnej i urządzanie szkółek gminnych. Organem wykonawczym w gminie był wójt mający do pomocy pisarza. Były to jedyne ciała samorządowe w Królestwie.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

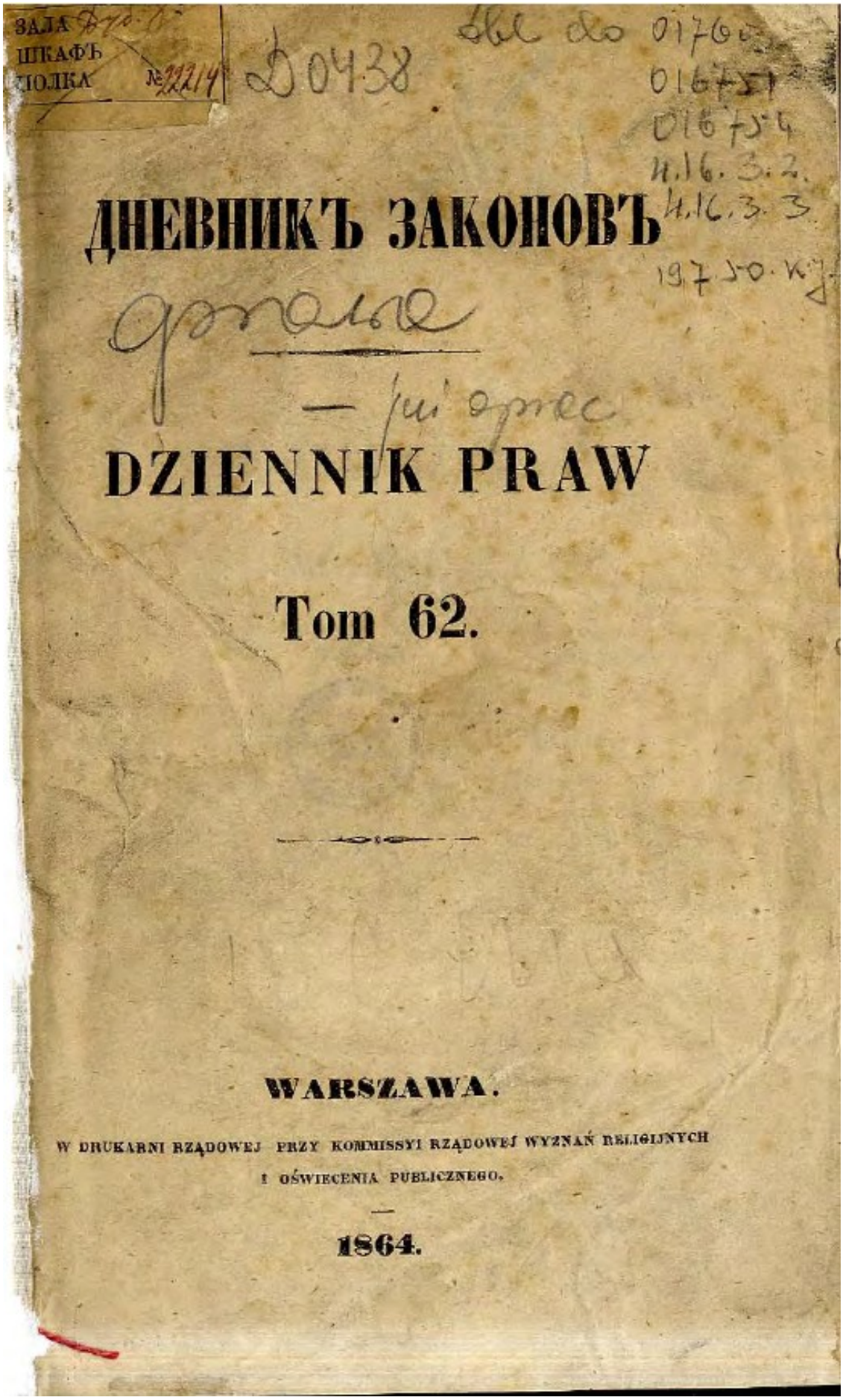

ДНЕВНИКЪ ЗАКОНОВЪ

DZIENNIK PRAW

Tom 62.

WARSZAWA.

W DRUKARNI RZĄDOWEJ PRZY KOMMISSYI RZĄDOWEJ WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO.

1864.

W Dzienniku Praw Królestwa Polskiego z 1864, T. 62, nr 187-193 jest zawarty ten ukaz carski,

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

zamieszczam poniżej

Указъ объ устройствѣ крестьянъ.

Божіею Милостію

МЫ, АЛЕКСАНДРЪ II-ой,

Императоръ и Самодержецъ Всероссійскій,
Царь Польскій, Великій Князь Финляндскій,

и проч., и проч., и проч.

Объявляемъ всѣмъ вѣрнымъ подданнымъ Нашимъ въ Царствѣ Польскомъ:

Августѣйшій Родитель Нашъ, въ непрестанномъ попеченіи о благѣ ввѣренныхъ Ему народовъ, всегда обращалъ особенное вниманіе на самое многочисленное и наименѣе обезпеченное сословіе земледѣльцевъ. Приступая къ устройству онаго въ Царствѣ Польскомъ, Онъ началъ съ крестьянъ, живущихъ въ имѣніяхъ казенныхъ и въ имѣніяхъ маіоратныхъ, пожалованныхъ русскимъ помѣщикамъ; крестьяне эти были постепенно освобождаемы отъ барщины, и земли, имъ отведенныя, облагались, соразмѣрно ихъ качеству и стоимости, умѣреннымъ чиншемъ.

Благодѣтельныя послѣдствія сихъ мѣръ, не замедлили обнаружиться въ быстромъ и постоянно возрастающемъ благосостояніи означенныхъ поселянъ.

За тѣмъ, указомъ 26 Мая (7 Іюня) 1846 года даровны многія льготы и тѣмъ крестьянамъ, кои поселены въ имѣніяхъ, принадлежащихъ владѣльцамъ польскимъ и разнымъ учрежденіямъ; между прочимъ отмѣ-

Ukaz o urządzeniu Włościan.

z Bożej Łaski

MY, ALEXANDER II-gi,

Cesarz i Samowładca Wszech Rossyi,
Król Polski, Wielki Xiążę Finlandzki,

etc., etc., etc.

Objawiamy wszystkim Naszym wiernym poddanym w Królestwie Polskiem:

Najdostojniejszy Rodzic Nasz, w nieustannej troskliwości o pomyślność powierzonych Mu ludów, zwracał ciągle szczególną uwagę na najliczniejszą a najmniej obdarzoną klassę rolników. Przystępując do jej urządzenia w Królestwie Polskiem, rozpoczął On od włościan, zamieszkałych w dobrach Rządowych i w dobrach Najmiłościwiej rozdarowanych Obywatelom Rossyjskim. Włościanie dóbr tych stopniowo oswobadzani byli od pańszczyzny, a wydzielone im grunta, stosownie do dobroci i wartości ich, obłożone zostały umiarkowanym czynszem.

Dobroczynne środków tych skutki wkrótce objawiać się zaczęły w szybkim i wzrastającym ciągle dobrym bycie rzeczonych włościan.

Później, Ukazem z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 roku poczyniono też liczne ulgi Włościanom w dobrach do Obywateli Polskich i do Instytutów należących; między innemi zniesiono większą część darmoch i najmów przy-

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

нена большая часть даремщинъ и принужденныхъ наймовъ; крестьянамъ, исправно отбывающимъ законныя повинности, обезпечено спокойное владѣніе ихъ усадьбами и пользованіе угодьями (сервитутами); запрещено возвышать произвольно повинности, а равно присоединять крестьянскія земли къ землямъ дворовымъ (фольварочнымъ).

Положивъ такимъ образомъ основаніе хозяйственному быту поселянъ, Родитель Нашъ надѣялся постепенно упрочить сіе важное дѣло, и потому, въ начальныхъ словахъ вышепомянутаго указа, возвѣщено крестьянамъ Царства дальнѣйшее и окончательное устройство ихъ быта.

Кончина не дозволила Императору Николаю I-му выполнить задуманное и предвозвѣщенное Имъ для блага народа; но воля Родителя, вполнѣ согласная съ всегдашнимъ желаніемъ Нашимъ, осталась для Насъ священнымъ завѣтомъ, неотложное исполненіе котораго, при самомъ вступленіи Нашемъ на Престолъ, встрѣтило неодолимыя препятствія въ продолжавшейся тогда войнѣ.

Немедленно по заключеніи мира, Мы устремили Наши заботы къ прочному устройству быта всѣхъ вообще поселянъ, какъ въ Имперіи Нашей, такъ и въ нераздѣльно съ нею соединенномъ Царствѣ Польскомъ.

Законодательныя мѣры, принятыя Нами въ Россіи, при благословеніи Всевышняго, увѣнчались быстрымъ успѣхомъ, благодаря дѣятельной помощи, оказанной Намъ въ семъ дѣлѣ русскимъ помѣстнымъ дворянствомъ, и жертвамъ, имъ принесеннымъ во имя общей пользы и истиннаго человѣколюбія. Но въ Царствѣ Польскомъ, три указа и постановленія: отъ 16 (28) Декабря 1858 г.—о добровольномъ очиншеваніи крестьянъ, отъ 4 (16) Мая 1861 г. — о замѣнѣ барщины законнымъ окупомъ и наконецъ, отъ 24 Мая (5 Іюня) 1862 г. — о обязательномъ очиншеваніи, — не встрѣтили, къ глубокому прискорбію Нашему, со стороны помѣстнаго сословія того содѣйствія, безъ котораго успѣхъ пред-

musowych; Włościanom odrabiającym należycie powinności swoje, zapewniono spokojne posiadanie osad ich i korzystanie z służebności; zabroniono samowolnego podwyższania tych powinności, oraz wcielania gruntów włościańskich do dworskich.

Położywszy tym sposobem podstawę gospodarczemu bytowi włościan, Rodzic Nasz spodziewał się utrwalić stopniowo to ważne dzieło i ztąd to w początkowych wyrazach rzeczonego Ukazu, zapowiedziano włościanom Królestwa dalsze stanowcze ich urządzenie.

Zgon niedozwolił Cesarzowi Mikołajowi I-mu dokonać tego co było przez Niego zamierzonem i zapowiedzianem dla dobra Narodu, lecz wola Rodzica, zgodna zupełnie z dawnem życzeniem Naszem, stała się dla Nas Świętą spuścizną, niezwłoczne wszakże spełnienie jej przy samem Naszem na Tron wstąpieniu, napotkało nieprzełamane przeszkody w trwającej wówczas wojnie.

Zaraz po zawarciu pokoju, skierowaliśmy troskliwość Naszą do trwałego urządzenia bytu wszystkich w ogólności włościan, tak w Cesarstwie, jakoteż w nierozdzielnie przyłączonem do niego Królestwie Polskiem.

Środki prawodawcze przyjęte przez Nas w Rossyi, przy błogosławieństwie Wszechmocnego, pomyślnym skutkiem uwieńczone zostały, dzięki czynnej pomocy udzielonej Nam w tem przedsięwzięciu przez Szlachtę Rossyjską i ofiarom, jakie ona chętnie poniosła dla dobra ogółu i z uczuć prawdziwej ludzkości. Lecz w Królestwie Polskiem, trzy Ukazy i postanowienia z dnia 16 (28) Grudnia 1858 r., o dobrowolnem oczynszowaniu włościan, z dnia 4 (16) Maja 1861 roku, o zamianie pańszczyzny na okup prawny, i nakoniec, z dnia 24 Maja (5 Czerwca) 1862 r., o oczynszowaniu z urzędu, nie znalazły, z głębokim smutkiem Naszym, u Właścicieli Ziemskich tego spółdziałania, bez którego skutek przedsięwziętych środków widocznie był

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

принятыхъ мѣръ былъ очевидно невозможенъ. Но этому законы эти не принесли донынѣ и тѣхъ плодовъ, которыхъ Мы вправѣ были отъ нихъ ожидать.

Наконецъ, возникшія въ послѣднее время смуты и волненія, доселѣ еще не вполнѣ прекратившіяся, послужили злонамѣреннымъ людямъ средствомъ, не только отдалить исполненіе Нашимъ Родителемъ обѣщаннаго и Нами предпринятаго окончательнаго устройства быта поселянъ, но и подвергать искушенію вѣрность ихъ закону и Престолу, и посѣвать въ ихъ умахъ волненія и тревогу.

Здравый смыслъ поселянъ восторжествовалъ однакоже надъ льстивыми обольщеніями, а непоколебимая ихъ вѣрность, выдержавъ всякія угрозы и насилія, запечатлѣлась даже кровью многихъ невинныхъ жертвъ.

Нынѣ свершилось ровно три года съ тѣхъ поръ, какъ въ день 19 Февраля 1861 года Мы издали Манифестъ и Положенія объ устройствѣ крестьянъ въ Россіи.

И въ Царствѣ Польскомъ настоящій день Мы знаменуемъ исполненіемъ священнаго завѣта Родителя Нашего, Нашихъ собственныхъ, давнишнихъ желаній и упованій многочисленнаго, вѣрнаго Намъ сословія поселянъ. Да останется сей день вѣчно памятенъ и крестьянамъ Царства, какъ день вновь возникающаго ихъ благосостоянія. Да будетъ сіе благосостояніе ихъ первымъ счастливымъ предвѣстіемъ того общаго преуспѣянія и благоденствія, водвореніе коего во всѣхъ слояхъ населенія Царства составляетъ предметъ Нашего постояннаго желанія и непоколебленной надежды.

Вслѣдствіе сего, призвавъ Бога на помощь, Мы постановили и постановляемъ:

Ст. 1. Земли, состоящія въ пользованіи крестьянъ (т. е. крестьянскіе усадебные участки), въ имѣніяхъ принадлежащихъ частнымъ лицамъ, маіоратнымъ владѣльцамъ, институтамъ (разнымъ учрежденіямъ) и казнѣ, поступаютъ въ полную собственность крестьянъ

niepodobnym. Dla tego to Ustawy te nie przyniosły dotąd takich nawet korzyści, jakich Mieliśmy prawo spodziewać się po nich.

Nakoniec wybuchłe w ostatnich czasach powstanie i zaburzenia, dotąd jeszcze nie zupełnie uśmierzone, posłużyły ludziom złych zamiarów, nie tylko do wstrzymania w wykonaniu przyrzeczonego przez Rodzica Naszego, a przez Nas ostatecznie przedsięwziętego urządzenia włościan, lecz i do usiłowań zachwiania w nich uległości Prawu i wierności Tronowi, przez zasiewanie w ich umysłach zaburzeń i trwogi.

Zdrowy atoli rozsądek włościan odniósł zwycięztwo nad łudzącemi go uwodzeniami, a niezachwiana wierność ich, oparłszy się wszelkim groźbom i gwałtom, niewinną krwią nawet licznych z pomiędzy nich ofiar okupioną została.

Dziś właśnie trzy lata upływa od tego czasu, kiedy w dniu 19 Lutego 1861 roku wydaliśmy Manifest i Ustawy o urządzeniu włościan w Cesarstwie.

W Królestwie Polskiem również dzień ten odznaczamy spełnieniem w nim świętej dla Nas woli Rodzica Naszego, dawnych życzeń własnych i oczekiwań wiernej Nam licznej klassy włościan. Niech dzień ten będzie wiecznie pamiętnym i dla włościan Królestwa, jako dzień nastania nowej ich pomyślności. Niech pomyślność ta stanie się zarazem pierwszym szczęśliwym zwiastunem tego ogólnego postępu i powodzenia, których ustalenie we wszystkich warstwach ludności Królestwa jest przedmiotem nieustannych dążeń Naszych i niezachwianej nadziei.

Obecnie wezwawszy Boga na pomoc, Postanowiliśmy i Stanowiemy:

Art. 1. Grunta zostające w posiadaniu włościan (to jest osady włościańskie) tak w dobrach prywatnych i Najmiłościwiej rozdarowanych (majoratskich), jakoteż w dobrach instytutowych, (różnych zakładów) i rządowych, przechodzą na zupełną własność włościan, w posiadaniu

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

тѣми землями владѣющихъ. Какія именно земли пріобрѣтаются крестьянами и какіе крестьяне подлежатъ дѣйствію настоящаго указа, опредѣляется ниже, въ статьяхъ 5, 6, 8, 10, 13 и 14.

Ст. 2. Съ 3 (15) Апрѣля сего 1864 года, крестьяне освобождаются навсегда ото всѣхъ, безъ исключенія, повинностей, которыми они обложены были въ пользу владѣльцевъ имѣній, какъ то: отъ барщины, денежнаго окупа, хлѣбнаго оброка, чиншу, данинъ и т. п. Всѣ иски о недоимкахъ по упраздняемымъ повинностямъ, прекращаются и не могутъ быть впредь вчинаемы. На будущее время, крестьяне обязаны вносить въ казну, за пріобрѣтенную ими въ собственность землю, поземельный налогъ, симъ указомъ установленный. Способъ исчисленія, размѣръ и сроки платежей этого поземельнаго налога опредѣляются въ статьяхъ 27 — 36.

Ст. 3. Владѣльцы имѣній частныхъ, институтскихъ и пожалованныхъ (маіоратныхъ), получаютъ отъ казны вознагражденіе за упраздняемыя повинности крестьянъ. Размѣръ, способъ исчисленія и видъ этого вознагражденія, опредѣляются въ указѣ о Ликвидаціонной Коммисіи. Сверхъ того, со всѣхъ владѣльцевъ имѣній, въ коихъ, на основаніи настоящаго указа, крестьяне пріобрѣтаютъ землю въ собственность, слагается обязанность оказывать крестьянамъ льготы, въ случаѣ чрезвычайныхъ бѣдствій, и снабжать ихъ въ долгъ рабочимъ скотомъ, орудіями и сѣмянами. Независимо отъ сего, владѣльцы имѣній, пожалованныхъ на основаніи Положенія 4 (16) Октября 1835 года, освобождаются отъ платежа въ казну кварты, установленной статьями 24 и 25-ой того Положенія.

Ст. 4. Вознагражденіе владѣльцевъ производится изъ поименованныхъ въ указѣ о Ликвидаціонной Коммисіи источниковъ, въ числѣ коихъ заключается и упомянутый въ ст. 2-й поземельный налогъ.

tych gruntów będących. Jakie mianowicie grunta nabywają włościanie i do których z nich dobrodziejstwo tego Ukazu rozciąga się, to poniżej w artykułach 5, 6, 8, 10, 13 i 14 jest wskazane.

Art. 2. Od 3 (15) Kwietnia bieżącego 1864 roku, włościanie uwolnieni raz na zawsze zostają od wszelkich bez wyłączenia powinności, jakiemi na korzyść dziedziców obłożeni byli, jako to: od pańszczyzny, od okupu w gotowiźnie, od osepów, od czynszu, danin i t. p. Wszelkie dochodzenie zaległości i niedoborów z powyżej zniesionych powinności ustaje i z tego tytułu żadne nowe dochodzenie w przyszłości miejsca mieć nie może. Na przyszłość włościanie obowiązani są wnosić do Skarbu, za nabytą przez nich na własność ziemię, podatek gruntowy tym Ukazem ustanowiony. Sposób wyrachowania, wysokość i termina opłaty tego podatku gruntowego, określone są w artykułach 27 do 36.

Art. 3. Dziedzice dóbr prywatnych, instytutowych i Najmiłościwiej rozdarowanych (majoratskich), otrzymają od Rządu wynagrodzenie za zniesione powinności włościańskie. Sposób wyrachowania, wysokość i rodzaj tego wynagrodzenia, wskazane są w Ukazie o Kommissyi Likwidacyjnej. Prócz tego, dziedzice dóbr, w których włościanie, w moc niniejszego Ukazu, stają się właścicielami gruntów, oswobadzają się od obowiązku niesienia ulgi włościanom w przypadkach klęsk nadzwyczajnych i oddawania im zapomogi w inwentarzu roboczym, w narzędziach i w zasiewach. Prócz tego, właściciele dóbr, Najmiłościwiej rozdarowanych, na zasadach Postanowienia z dnia 4 (16) Października 1835 roku, uwalniają się od opłaty Skarbowi kwarty, art. 24 i 25 rzeczonego Postanowienia zaprowadzonej.

Art. 4. Wynagrodzenie dziedziców nastąpi ze źródeł, w Ukazie o Kommissyi Likwidacyjnej wyszczególnionych, między któremi mieści się także wspomniony w art. 2 podatek gruntowy.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

I. *О земляхъ пріобрѣтаемыхъ крестьянами въ собственность, и о крестьянахъ, дѣйствію настоящаго указа подлежащихъ.*

Ст. 5. Во всѣхъ частныхъ и институтскихъ имѣніяхъ, а равно въ имѣніяхъ казенныхъ, окончательно еще неустроенныхъ по правиламъ объ очиншеваніи, поступаютъ въ собственность крестьянъ всѣ нынѣ занимаемыя ими усадьбы (т. е. крестьянскіе участки), какъ подходящія, такъ и неподходящія подъ дѣйствіе Высочайшаго указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 года, въ томъ числѣ и усадьбы, заключающія въ себѣ менѣе трехъ морговъ новопольской мѣры, безо всякаго ограниченія какимъ-бы то ни было размѣромъ. Изъятія изъ сего правила изложены въ ст. 10-ой.

Усадьбы общественныя, тамъ, гдѣ таковыя находятся, какъ-то: сборныя избы, школы и т. п., а равно участки земли, состоящіе въ общемъ пользованіи всѣхъ крестьянъ, но безъ участія владѣльца въ томъ пользованіи, какъ напримѣръ общіе сельскіе выгоны, также поступаютъ, на основаніи сего указа, въ собственность крестьянъ.

Ст. 6. Сверхъ сего, крестьянамъ предоставляется право пріобрѣсти въ собственность, на основаніи настоящихъ правилъ, и тѣ усадьбы, подходящія подъ дѣйствіе указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 года, коими они пользовались при изданіи онаго, хотя бы сіи усадьбы нынѣ находились впустѣ, или, въ противность статьѣ 2-ой упомянутаго указа, поступили, безъ обмѣна на другія земли, въ непосредственное распоряженіе владѣльцевъ. Съ просьбами о предоставленіи имъ упомянутыхъ усадьбъ, крестьяне обращаются, по принадлежности, къ участковымъ Коммисарамъ или въ Коммисіи по крестьянскимъ дѣламъ. Для предъявленія крестьянами права ихъ на таковыя усадьбы, назначается трехлѣтній съ 3 (15) Апрѣля 1864 года срокъ.

Ст. 7. Тѣ изъ упомянутыхъ въ ст. 6-ой опустѣлыхъ усадьбъ, на которыя крестьяне не предъявятъ своихъ

I. O gruntach, na własność włościan przechodących i o włościanach do których niniejszy Ukaz rozciąga się.

Art. 5. We wszystkich dobrach prywatnych i instytutowych, jakoteż rządowych, ostatecznie jeszcze według przepisów o czynszowaniu nie uregulowanych, na własność włościan przechodzą wszystkie dotąd w posiadaniu ich znajdujące się osady, czy to podpadające czy nie podpadające pod moc Najwyższego Ukazu z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r., a w tej liczbie i osady trzech morgów nowopolskiej miary nie dochodzące, bez żadnego ograniczenia co do ich rozległości. Wyjątki od tego przepisu w art. 10 są wyszczególnione.

Osady gromadzkie tam gdzie takowe się znajdują, jako to: domy na pomieszczenie urzędu, szkółki i t. p., a zarazem grunta w użytkowaniu wspólnem włościan zostające, bez udziału w tem użytkowaniu dziedzica, jak naprzykład, wspólne pastwiska, także na własność włościan mocą tego Ukazu przechodzą.

Art. 6. Prócz tego, włościanom nadaje się prawo nabywania na własność, na zasadzie niniejszych przepisów, i te osady pod moc Ukazu 26 Maja (7 Czerwca) 1846 roku podpadające, z których oni użytkowali w chwili wydania onego, chociażby te osady nateraz stały pustkami, lub gdyby, wbrew art. 2-go rzeczonego Ukazu, bez zamiany na inne grunta, przeszły w bezpośrednie rozporządzenie dziedziców. Z prośbami o oddanie im rzeczonych osad, włościanie udawać się mają właściwą drogą do Kommissarzy rewirowych lub do Kommissyi spraw włościańskich. Do zgłaszania się z prawami swojemi do takowych osad naznacza się włościanom trzechletni termin, poczynający się od dnia 3 (15) Kwietnia 1864 r.

Art. 7. Osady opuszczone, o których artykuł 6-ty wzmiankuje, a do których włościanie w ciągu oznaczone-

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

правъ въ теченіе опредѣленнаго срока, равно какъ и всѣ вообще земли, произвольно изъятыя послѣ изданія указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 года изъ пользованія крестьянъ, на которыя они до истеченія того же срока, не предъявятъ своего права, могутъ быть присоединены къ дворовымъ (т. е. фольварочнымъ или помѣщичьимъ) землямъ, порядкомъ, какой на сіе будетъ опредѣленъ.

Ст. 8. Если, въ какомъ-либо имѣніи, послѣ изданія указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 года, произведенъ былъ обмѣнъ земель, состоявшихъ въ пользованіи крестьянъ на земли дворовыя, не по утвержденному законнымъ порядкомъ соглашенію съ крестьянами и не на основаніи Положенія 24 Мая (5 Іюня) 1862 года объ обязательномъ очиншеваніи, а по распоряженію владѣльца и въ противность закону, то крестьяне могутъ, отказавшись отъ дворовыхъ земель, отведенныхъ имъ въ обмѣнъ, требовать, чтобы, въ замѣнъ сего, имъ были возвращены, въ собственность, тѣ земли, которыми они пользовались при изданіи указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 года. Конечнымъ срокомъ на предъявленіе таковыхъ требованій назначается тотъ день, въ который будетъ прочтенъ крестьянамъ проектъ ликвидаціонной табели при повѣркѣ оной.

Ст. 9. Вмѣстѣ съ землею, пріобрѣтаемою каждымъ крестьяниномъ, поступаютъ въ полную его собственность всѣ находящіяся на той землѣ жилыя и хозяйственныя строенія, а равно усадебный инвентарь, какъ-то: рабочій скотъ, орудія и сѣмена.

Ст. 10. Изъ состава земель, пріобрѣтаемыхъ по сему указу крестьянами въ собственность, исключаются: a) усадьбы, устроенныя владѣльцами при ихъ корчмахъ, мельницахъ, кирпичныхъ заводахъ и кузницахъ; b) усадьбы овчарей, садовниковъ и другихъ дворовыхъ служителей, если занимаемые ими дома находятся при мызѣ или при фольваркѣ, а не въ деревнѣ или селеніи; c) усадьбы лѣсныхъ сторожей, если дома, въ коихъ они живутъ, находятся не въ селеніи или деревнѣ, а при мызѣ или при фольваркѣ, или въ господ-

go terminu z prawami swemi nie zgłoszą się; jak niemniej wszystkie w ogóle grunta, samowolnie po zapadłym Ukazie z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r. włościanom odjęte, do których oni po-dzień upływu wspomnionego terminu z prawami swemi się nie zgłosili,—będą mogły być wcielone do gruntów dworskich, (to jest folwarcznych czyli dziedzica) przepisać się mającym porządkiem.

Art. 8. Jeśli w jakichkolwiek bądź dobrach po zapadnięciu Ukazu z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r. nastąpiła zamiana gruntów włościańskich na dworskie, bez urzędownie stwierdzonej prawnej ugody z włościanami i nie na podstawie Ustawy z dnia 24 Maja (5 Czerwca) 1862 r. o oczynszowaniu z urzędu, a tylko według rozporządzenia dziedzica i wbrew przepisom, to włościanie, za zrzeczeniem się gruntów dworskich, danych im na zamianę, mogą zażądać zwrotu i oddania im na własność tych gruntów, jakie posiadali w chwili wydania Ukazu z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r. Za termin ostateczny do zanoszenia tego rodzaju żądań naznacza się ten dzień, w którym odczytanym zostanie włościanom projekt Tabelli likwidacyjnej przy jej sprawdzeniu.

Art. 9. Razem z gruntem przez każdego włościanina nabytym, przechodzą na własność jego zupełną, wszystkie znajdujące się na tym gruncie, mieszkalne i gospodarskie budowle, a zarazem inwentarz gruntowy, jakoto: bydło, robocze narzędzia i zasiewy.

Art. 10. Z pomiędzy gruntów, w moc niniejszego Ukazu na własność włościan przechodzących, wyłączają się: a) osady karczemne, młynarskie, przy cegielniach i kuźniach, przez dziedziców urządzone; b) osady owczarzy, ogrodników i innych sług dworskich, jeśli domostwa przez nich zajmowane, położone są przy dworze dziedzica albo przy folwarku, a nie we wsi; c) osady gajowych, jeśli ich domy mieszkalne znajdują się także nie na wsi, lecz przy dworze, przy folwarku lub w lesie dziedzica; d) grunta dworskie lub folwarczne, w dzierżawę czasowo włościa-

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

скомъ лѣсу, или у опушки лѣса; d) дворовыя, или фольварочныя земли, отданныя крестьянамъ въ арендное содержаніе на срокъ, по письменнымъ контрактамъ, если земли сіи сданы вмѣстѣ съ фольварочными строеніями; e) крестьянскія усадьбы, до обнародованія настоящаго указа крестьянами пріобрѣтенныя въ полную собственность, гдѣ таковыя окажутся.

Ст. 11. Крестьяне, и по пріобрѣтеніи ими въ собственность ихъ усадьбъ, сохраняютъ право на тѣ угодья (сервитуты), которыми они въ настоящее время пользуются на основаніи престаціонныхъ табелей, контрактовъ, словесныхъ условій или по обычаю, какъ-то: право на полученіе строеваго лѣса, дровъ, на сборъ сушника, валежника, листьевъ для подстилки, на пастбище въ господскихъ лѣсахъ и на дворовыхъ или фольварочныхъ земляхъ.

Если крестьяне, во время изданія указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 года, пользовались всѣми сими угодьями, или нѣкоторыми изъ нихъ, и если впослѣдствіи они были лишены этого пользованія, не по добровольному съ ними соглашенію, законнымъ порядкомъ утвержденному, и не въ силу законнаго рѣшенія, состоявшагося на основаніи Положенія 24 Мая (5 Іюня) 1862 года объ обязательномъ очиншеваніи, то право крестьянъ на угодья возстановляется въ размѣрахъ и видахъ прежняго ихъ пользованія онымъ до изданія указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 года.

Ст. 12. Право крестьянъ на упомянутыя выше (ст. 11) угодья, можетъ быть отмѣнено не иначе, какъ по обоюдному владѣльца съ крестьянами соглашенію, законнымъ порядкомъ засвидѣтельствованному, или же хотя по одному требованію владѣльца, но съ непремѣннымъ условіемъ, чтобы владѣлецъ выдалъ крестьянамъ соотвѣтственное за то вознагражденіе. Случаи, въ которыхъ можетъ быть допущена обязательная, по требованію владѣльца, отмѣна правъ на угодья, равно какъ и правила о порядкѣ исчисленія слѣдующаго крестьянамъ вознагражденія, будутъ опредѣлены особымъ закономъ.

nom wypuszczone za umowami na piśmie, jeśli grunta te wydzierżawione im zostały razem z budowlami folwarcznemi; e) osady, przed ogłoszeniem niniejszego Ukazu przez włościan na zupełną własność nabyte, tam gdzie takowe się znajdują.

Art. 11. Włościanie, nawet po nabyciu przez nich osad na własność, zachowują prawo do tych służebności i użytków, z których dotychczasowo korzystają na zasadzie tabell prestacyjnych, kontraktów, umów słownych lub zwyczaju, jakoto: prawo otrzymywania drzewa na budowle i na opał, zbierania gałęzi, suszu, ściółki, prawa pasania w lasach dziedziców oraz na gruntach dworskich lub folwarcznych.

Jeśli włościanie, w czasie wydania Ukazu z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r., byli w użytkowaniu wszystkich takich służebności lub tylko niektórych z nich, a następnie pozbawieni zostali tego użytkowania, nie w skutek dobrowolnej z niemi ugody urzędownie zatwierdzonej, i nie mocą legalnej decyzyi na zasadzie Ustawy z dnia 24 Maja (5 Czerwca) 1862 r. o oczynszowaniu z urzędu zapadłej; to prawo włościan do tych służebności i użytków przywraca się w poprzedniej swej rozciągłości i w tym sposobie, w jakim korzystali z niego przed zapadnięciem Ukazu z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 roku.

Art. 12. Prawo włościan do wspomnionych powyżej (art. 11) służebności i użytków, nie inaczej może być uchylone, jak tylko za zobopólną zgodą dziedzica z włościanami, przepisanym porządkiem stwierdzoną, lub też na żądanie samego dziedzica, atoli pod koniecznym warunkiem stosownego za nie wynagrodzenia włościan przez dziedzica. Przypadki, w których uchylenie służebności na żądanie dziedzica dopuszczonem być może i przepisy co do sposobu wyrachowania przypadającego włościanom wynagrodzenia, osobnem prawem postanowione zostaną.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Ст. 13. Въ казенныхъ имѣніяхъ, окончательно устроенныхъ по правиламъ объ очиншеваніи, равно какъ и въ имѣніяхъ маіоратныхъ (пожалованныхъ на основаніи Положенія 4 (16) Октября 1835 года), поступаютъ въ собственность крестьянъ всѣ земли, по распоряженію Правительства нынѣ имъ отведенныя, причемъ крестьяне сохраняютъ право и на угодья, буде таковыя имъ въ настоящее время предоставлены.

Ст. 14. Право собственности на земли, за изъятіями, указанными въ ст. 10-ой, предоставляется настоящимъ указомъ всѣмъ вообще крестьянамъ владѣющимъ усадьбами, къ какому бы разряду они ни принадлежали (т. е. колонистамъ, кметямъ, рольникамъ, полрольникамъ, огородникамъ, коморникамъ, халупникамъ и проч.),— на какомъ бы основаніи они ни владѣли своими усадьбами (т. е. по утвержденнымъ ли Правительствомъ табелямъ повинностей, либо по вѣдомостямъ, составленнымъ на основаніи Положенія 24 Мая (5 Іюня) 1862 года, объ обязательномъ очиншеваніи, либо по престаціоннымъ табелямъ, по привилегіямъ, по контрактамъ, писменнымъ или словеснымъ, срочнымъ или безсрочнымъ, либо наконецъ безъ контрактовъ, по одному обычаю),—и какого бы рода повинности они ни отбывали (т. е. чиншъ, денежный окупъ, установленный указомъ 4 (16) Мая 1861 года, сборъ зерномъ, данины, барщину, или смѣшанную изъ различныхъ видовъ повинность и т. п.).

II. *О правахъ крестьянъ на пріобрѣтаемыя ими земли.*

Ст. 15. Каждый хозяинъ, владѣющій дворомъ съ пахатною землею, или дворомъ и огородомъ, или однимъ дворомъ, пріобрѣтаетъ, вмѣстѣ съ правомъ собственности, исключительное право не только на поверхность земли, но и на нѣдра ея, въ предѣлахъ, общими законами установленныхъ. Если вла-

Art. 13. W dobrach rządowych ostatecznie uregulowanych i w dobrach Najmiłościwiej rozdarowanych (na zasadzie postanowienia z d. 4 (16) Października 1835 r.), na własność włościan przechodzą wszystkie grunta z rozporządzenia Rządu obecnie im wydzielone, oraz zachowują się im wszystkie służebności i użytki, z których dotychczas korzystają.

Art. 14. Prawo własności gruntów, z wyjątkami artykułem 10 objętemi, nadaje się niniejszym Ukazem wszystkim w ogóle włościanom, posiadającym osady, do jakiegoby rodzaju włościan oni nie należeli, (to jest: kolonistom, kmieciom, rolnikom, półrolnikom, ogrodnikom, komornikom, zagrodnikom i t. p.) bez różnicy tytułu w moc którego osadę posiedli, to jest: czyto na zasadzie zatwierdzonych przez Rząd tabell powinności, czy też na zasadzie wykazów, według prawa z d. 24 Maja (5 Czerwca) 1862 r. o oczynszowaniu z urzędu sporządzonych, czy podług tabell prestacyjnych, czy według przywilejow lub kontraktów na piśmie lub ustnie zawartych, terminowych lub bezterminowych, lub nakoniec bez kontraktów w moc przyjętego jedynie zwyczaju), tudzież bez względu na rodzaj odbywanych przez nich powinności, (to jest czynszu, pieniężnego okupu, ustanowionego Ukazem z d. 4 (16) Maja 1861 r., osepów, danin, pańszczyzn, lub też połączonych różnorodnych powinności i t. p.).

II. *O prawach włościan do gruntów na ich własność przechodzących.*

Art. 15. Każdy gospodarz posiadający zagrodę z rolą, lub zagrodę z ogrodem, lub samą tylko zagrodę, nabywa, razem z prawem własności, wyłączne prawo nietylko do powierzchni gruntu, ale i do wnętrza jego w granicach ogólnem prawem ustanowionych. Jeżeli dziedzic przed ogłoszeniem tego Ukazu rozpoczął wydobywanie węgla

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

дѣлецъ имѣнія, до обнародованія сего указа, началъ уже разработку каменнаго угля или минеральной руды на крестьянской усадьбѣ, то ему дозволяется продолжать оную, не иначе, какъ съ обязанностію вознаградить хозяина усадьбы по справедливой оцѣнкѣ его убытковъ.

Ст. **16**. Право охоты, на всемъ пространствѣ земель, которыя пріобрѣтаются крестьянами, принадлежащими къ одному сельскому обществу, равно какъ и право рыбной ловли въ водахъ, къ тѣмъ землямъ прилегающихъ, принадлежитъ не каждому хозяину порознь, а всему сельскому обществу.

Рыбныя ловли, устроенныя помѣщиками въ искуственныхъ, принадлежащихъ имъ прудахъ, остаются въ исключительномъ владѣніи тѣхъ помѣщиковъ.

Ст. **17**. Право пропинаціи (т. е. право выдѣлки и розничной продажи питей) на пріобрѣтаемой крестьянами землѣ, составляя принадлежность права собственности, предоставляется также всему сельскому обществу; но доходы, изъ сего права извлекаемые, обращаются на усиленіе средствъ, изъ коихъ имѣетъ быть произведено вознагражденіе владѣльцевъ. По этому, впредь до окончательной уплаты казною сего вознагражденія, извлеченіе доходовъ отъ пропинаціи на пріобрѣтенныхъ крестьянами земляхъ, будетъ производиться по распоряженію казны. По совершеніи же такой уплаты, пропинація на пріобрѣтенной крестьянами въ собственность землѣ, отдается въ распоряженіе сельскаго общества, какъ оброчная статья, ему принадлежащая.

Ст. **18**. Каждому усадебнику предоставляется право отдавать въ наймы, закладывать и отчуждать пріобрѣтаемую имъ въ собственность усадьбу, но, въ видахъ предупрежденія разстройства въ хозяйственномъ быту крестьянъ, это право подчиняется слѣдующимъ, временнымъ ограниченіямъ:

а) домъ и надворныя строенія, находящіеся на усадьбѣ, не могутъ быть ни закладываемы, ни отчуждаемы отдѣльно отъ земли;

ziemnego lub rudy na gruncie gospodarza, to nie inaczej będzie mu dozwolonem dalej takowe prowadzić, jak pod obowiązkiem wynagrodzenia gospodarza według sprawiedliwego ocenienia jego szkody.

Art. **16**. Prawo polowania na całej przestrzeni gruntów włościan jedną gromadę składających, jak niemniej prawo rybołóstwa w wodach do tych gruntów przytykających, nie do każdego pojedynczego gospodarza, lecz do całej gromady należy.

Zakłady połowu ryb, po stawach, przez dziedziców sztucznie urządzonych, pozostają w wyłącznem tychże dziedziców posiadaniu.

Art. **17**. Prawo propinacyi (to jest prawo wyrobu i wyszynku trunków) na gruntach przez włościan nabytych, jako z prawa własności wypływające, także do całej gromady należy; atoli dochody z tego prawa przeznaczają się na zasilenie źródeł, z których dziedzice wynagrodzeni być mają. Dopóki zatem wynagrodzenie to w zupełności spłaconem przez Rząd nie zostanie, dochody propinacyjne na gruntach włościańskich, podług rozporządzenia Rządu pobierane będą. Po uiszczeniu atoli tej należytości, dochód z propinacyi na gruntach do włościan należących, w rozporządzenie gromady, jako szczególne źródło gromadzkiego dochodu, oddany zostanie.

Art. **18**. Każdemu gospodarzowi służy prawo zadzierżawić, obciążyć lub alienować nabytą na własność osadę. Celem atoli zapobieżenia upadkowi gospodarstwa włościan, prawo to ulegać ma następnym czasowym ograniczeniom:

a) dom i zabudowania gospodarskie w osadzie znajdujące się, nie mogą być oddzielnie od gruntów, ani obciążane, ani alienowane;

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

б) брать въ залогъ и пріобрѣтать усадьбы, предоставляемыя крестьянамъ въ собственность, на льготныхъ для нихъ условіяхъ настоящаго Указа, могутъ только крестьяне.

Ст. **19**. Учредительному Комитету, съ симъ вмѣстѣ особымъ указомъ установленному, предоставляется составить подробныя, также временныя правила, относительно того, на какомъ основаніи можетъ быть допущено дробленіе пріобрѣтенныхъ крестьянами въ собственность усадьбъ, и опредѣлить порядокъ отчужденія и отдачи въ залогъ сихъ усадьбъ.

Учредительному Комитету предоставляется также опредѣлить срокъ, въ продолженіи котораго права крестьянъ на пріобрѣтенныя ими усадьбы будутъ подлежать ограниченіямъ и правиламъ, упомянутымъ въ ст. 18 и 19-й.

Ст. **20**. Опустѣвшія крестьянскія усадьбы, или такъ называемыя пустки, при сдачѣ ихъ желающимъ, могутъ быть передаваемы, какъ въ цѣлости, такъ и по частямъ, съ раздробленіемъ каждой на болѣе мелкія усадьбы.

Ст. **21**. Если, на пріобрѣтеніе опустевшей усадьбы, явится нѣсколько соискателей, то ближайшее на нее право, предоставляется односельному крестьянину передъ стороннимъ; изъ числа односельцевъ, дается преимущество крестьянину безземельному передъ всякимъ крестьяниномъ, имѣющимъ собственную осѣдлость, а изъ осѣдлыхъ крестьянъ, неимѣющему пахатной земли, передъ пахаремъ; наконецъ, если изъ нѣсколькихъ, во всѣхъ сихъ отношеніяхъ равноправныхъ соискателей, одни пожелаютъ пріобрѣсти опустѣлую усадьбу въ цѣлости, а другіе потребуютъ чтобы она была раздроблена и предоставлена имъ въ собственность по частямъ, то послѣднимъ дается преимущество передъ первыми.

Ст. **22**. Съ обнародованія настоящаго указа, дома и строенія крестьянъ, владѣющихъ усадьбами, въ коихъ заключается не менѣе 3-хъ морговъ, а равно усадьбамъ меньшаго размѣра, въ чертѣ селенія расположенные, и

b) sami tylko włościanie będą mieli prawo brać w zastaw i nabywać osady, które z mocy niniejszego Ukazu na własność ich na tyle dogodnych warunkach przechodzą.

Art. **19**. Na Urządzający Komitet, jednocześnie osobnym Ukazem ustanowiony, wkłada się obowiązek ułożyć szczegółowe, również czasowe przepisy, wskazujące: na jakiej zasadzie dzielenie na mniejsze nabytych przez włościan na własność osad, dopuszczonem być może; oraz w jakim porządku alienowanie i obciążanie tych osad ma się odbywać.

Urządzający Komitet oznaczy zarazem termin, w ciągu którego prawa włościan do nabytych przez nich osad, ulegać będą ograniczeniom i przepisom w artykułach 18 i 19 wymienionym.

Art. **20**. Opuszczone włościańskie osady czyli tak zwane pustki, na żądanie ubiegających się o nie, mogą być im oddane, w całości lub częściami, z podzieleniem każdej na pomniejsze.

Art. **21**. Jeśli do jednej opuszczonej osady zgłosi się kilku konkurentów, to pierwszeństwo do niej należy się włościaninowi z tejże wioski przed obcemi; z pomiędzy zaś konkurentów tejże samej wioski, pierwszeństwo służy włościaninowi nie mającemu gruntu, przed każdym, mającym już własną osadę; z pomiędzy zaś mających osady, pierwszeństwo służy niemającemu przy osadzie roli ornej, przed konkurentem takowę posiadającym; nakoniec, jeśli z konkurentów w równem pod wszystkiemi wyłuszczonemi względami znajdujących się położeniu, jedni zechcą nabyć opustoszałą osadę, w całości, a drudzy zażądają aby była rozdzieloną i odstąpioną im na własność częściami, to tym ostatnim daje się pierwszeństwo przed poprzedniemi.

Art. **22**. Od chwili ogłoszenia tego Ukazu, domy i zabudowania włościan, w osadach najmniej trzech morgowych, jakoteż w osadach mniejszej rozległości, w obrębie wioski położone, nie inaczej na inne miejsca będą mogły

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

могутъ быть переносимы на другія мѣста, хотябы даже въ видахъ уничтоженія черезполосности дворовыхъ полей съ крестьянскими, иначе, какъ съ согласія самихъ усадебниковъ. Относительно же перенесенія крестьянскихъ домовъ и строеній съ усадьбъ, заключающихъ въ себѣ менѣе 3-хъ морговъ и расположенныхъ внѣ черты селенія, изданы будутъ особыя правила.

Ст. **23**. Крестьяне могутъ, во всѣхъ случаяхъ, когда найдутъ это для себя выгоднымъ, входить въ соглашенія по предмету обмѣна земель, пріобрѣтаемыхъ ими въ собственность, какъ между собою, такъ и съ владѣльцами имѣній. Но, для предупрежденія неисправностей въ поступленіи поземельнаго налога, изъ котораго имѣетъ быть произведено вознагражденіе владѣльцевъ, Учредительный Комитетъ опредѣлитъ тѣ временныя условія, которыя должны быть соблюдаемы для дѣйствительности таковыхъ соглашеній.

Ст. **24**. Если полюбовнаго соглашенія по предмету, означенному въ статьѣ 23-й, не состоялось, то, въ видахъ уничтоженія черезполосности, допускаются въ имѣніяхъ, окончательно еще неустроенныхъ по правиламъ объ очиншеваніи, принудительное разверстаніе и обмѣнъ земель по требованію одной стороны, т. е. владѣльцевъ тѣхъ имѣній или крестьянъ, но съ тѣмъ, чтобъ общее пространство пріобрѣтаемой крестьянами въ собственность земли, не подвергалось чрезъ это уменьшенію, и чтобы имъ не были отводимы худшія земли въ замѣнъ лучшихъ. Случаи, въ которыхъ требованіе одной стороны о разверстаніи и обмѣнѣ земель признается для другой стороны обязательнымъ, а равно порядокъ производства этого рода дѣлъ и правила о раздѣлѣ общихъ пастбищъ, опредѣлены будутъ особо.

Ст. **25**. Земли, пріобрѣтенныя, на основаніи настоящаго указа, крестьянами въ собственность, освобождаются отъ всякихъ донынѣ лежавшихъ на сихъ земляхъ обязанностей къ третьимъ лицамъ.

Ст. **26**. Отмѣняются, какъ несовмѣстныя съ пра-

być przenoszone, chociażby nawet dla usunięcia pomięszania pól dworskich z włościańskiemi, jak tylko za wyraźną zgodą samych osadników. Co się zaś tycze przenoszenia domów i zabudowań włościańskich z osad mniej nad trzy morgi gruntu w sobie zawierających, lecz za obrębem wioski leżących, to w tej mierze osobne przepisy wydane zostaną.

Art. **23**. Włościanie, ilekroć znajdą to dla siebie dogodnem, mogą wchodzić w umowy o zamianę gruntów przez nich na własność nabytych, tak między sobą, jakoteż z dziedzicem. Atoli dla zapobieżenia nieregularnemu wpływowi podatku gruntowego, na wynagrodzenie dziedziców przeznaczonego, Urządzający Komitet przepisze czasowe warunki, które do ważności tego rodzaju umów będą niezbędne.

Art. **24**. Jeśliby dobrowolna ugoda w przedmiocie art. 23 objętym nie nastąpiła, to dla zniesienia pomieszania gruntów w dobrach ostatecznie jeszcze nieuregulowanych według zasad o oczynszowaniu, dopuszcza się przymusowe rozsegregowanie i zamiana gruntów na żądanie jednej strony, to jest lub dziedziców lub włościan, lecz z zastrzeżeniem: ażeby ogólna przestrzeń nabytej przez włościan na własność ziemi, nie uległa przez to umniejszeniu, i ażeby im w zamian za lepsze grunta, gorsze się nie dostały. W jakich razach żądanie rozsegregowania i zamiany gruntów jednej strony, staje się dla drugiej obowiązującem i sposób postępowania przy tego rodzaju czynności, oraz przepisy o rozdzielcniu wspólnych pastwisk, oddzielnie wydane zostaną.

Art. **25**. Grunta, na zasadzie niniejszego Ukazu przez włościan na własność nabyte, oswobadzają się od wszelkich ciążących je dotychczas na rzecz osób trzecich zobowiązań.

Art. **26**. Znoszą się zarazem, jako niedające się po-

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

вомъ полной собственности, слѣдующія обязанности и ограниченія, нынѣ лежащія, на крестьянахъ, владѣющихъ усадьбами: a) платежъ вотчиннику или казнѣ опредѣленной суммы, извѣстной подъ названіемъ „лаудеміи", при переходѣ усадьбы отъ одного лица къ другому, въ какихъ-бы случаяхъ этотъ взносъ ни взыскивался и на какомъ-бы основаніи ни исчислялся; b) право вотчинника или казны взимать единовременно, въ опредѣленные сроки (черезъ каждыя 20, 30, 40 и т. д. лѣтъ), высшій чиншъ, извѣстный подъ названіемъ „господской копѣйки" или „лаудеміи"; c) всѣ, изъ контрактовъ или мѣстныхъ обычаевъ истекающія воспрещенія или ограниченія, коимъ подвергались крестьяне въ производствѣ разныхъ промысловъ, въ устройствѣ на ихъ усадьбахъ водяныхъ и вѣтреныхъ мельницъ и всякаго рода фабричныхъ заведеній; d) сохранившійся въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ обычай, въ силу коего крестьянамъ воспрещалось пріобрѣтать для своего употребленія горячіе напитки иначе, какъ съ заводовъ или изъ мѣстъ раздробительной продажи, принадлежащихъ владѣльцу имѣнія; e) прочія всякаго рода исключительныя права прежняго вотчинника, несовмѣстныя съ переходомъ земель въ полную собственность крестьянъ. Во всѣхъ подобныхъ отношеніяхъ, крестьяне подчиняются общимъ, на равнѣ съ другими землевладѣльцами, законамъ.

III. *О подати съ земель, пріобрѣтаемыхъ крестьянами въ собственность.*

Ст. **27**. Въ замѣнъ упраздненныхъ симъ указомъ повинностей, которыя прежде отбывались въ пользу владѣльцевъ земли крестьянами въ имѣніяхъ частныхъ, институтскихъ, казенныхъ и пожалованныхъ (маіоратныхъ), крестьяне обязываются вносить въ казну (сверхъ нынѣ платимыхъ податей и повинностей, казенныхъ и уминныхъ), подать съ земли подъ названіемъ поземельнаго налога, размѣръ коего опредѣля-

godzić z prawem zupełnej własności, następujące powinności i ograniczenia, włościan posiadających osady dotąd obciążające: a) opłata na rzecz dziedzica lub skarbu: pod nazwaniem „laudemii" przy przechodzeniu osady z rąk do rąk pobierana, bez względu na jakie bądź okoliczności i zasady poborowi jej i wyrachowaniu towarzyszące; b) prawo dziedzicowi lub skarbowi służące, ściągać jednorazowie w ustanowione termina, (co lat 20—30—40 lub więcej), wyższy czynsz znany pod nazwaniem „grosza dodatkowego dziedzica", czyli laudemium; c) wszelkie czyto z kontraktów czy z miejscowych zwyczajów wypływające zakazy lub ścieśnienia, którym podlegali włościanie, pod względem trudnienia się niektóremi rodzajami przemysłu, stawiania na własnych osadach młynów wodnych i wiatraków i wszelkich innych zakładów fabrycznych; d) zachowywany w niektórych miejscowościach zwyczaj, zabraniający włościanom kupować na swoję potrzebę gorące trunki z innego miejsca jak tylko z zakładów i miejsc cząstkowej przedaży, należących do dziedzica; e) wszelkie inne wyłącznie dawnym dziedzicom służące prawa, nie dające się pogodzić z pełnem prawem własności gruntowej, włościanom nadanej. We wszelkich podobnych stosunkach włościanie ulegać będą powszechnemu prawu na równi z wszelkiemi innemi właścicielami ziemskiemi.

III. *O podatku z gruntów na własność przez włościan nabytych.*

Art. **27**. W zamian za zniesione tym Ukazem powinności, na korzyść dziedziców przez włościan poprzednio odrabiane, w dobrach prywatnych, instytutowych, rządowych oraz Najmiłościwiej rozdarowanych (majoratskich), włościanie obowiązani są wnosić do Skarbu (oprócz ponoszonych dotąd przez nich podatków i należności skarbowych i gminnych) podatek z gruntu pod nazwaniem gruntowego, którego wysokość ustanawia się na niżej wymienionych za-

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

ется на основаніи нижеслѣдующихъ статей. Симъ поземельнымъ налогомъ крестьяне облагаются съ 3 (15) Апрѣля 1864 г., на основаніи ст. 34-й.

Ст. **28**. Въ имѣніяхъ, окончательно устроенныхъ по правиламъ объ очиншеваніи, какъ казенныхъ, такъ и маіоратныхъ (пожалованныхъ на основаніи Положенія 4 (16) Октября 1835 года), новый поземельный налогъ съ каждаго усадебника, установленный статьею 27-ою въ замѣнъ отмѣняемаго настоящимъ указомъ чинша, опредѣляется въ размѣрѣ двухъ третей того чинша, которымъ сія усадьба обложена по нынѣ дѣйствующей оцѣнкѣ.

Правило это примѣняется и къ тѣмъ въ вышеозначенныхъ имѣніяхъ усадьбамъ, которыя нынѣ лежатъ впустѣ и будутъ пріобрѣтены крестьянами.

Ст. **29**. Въ имѣніяхъ казенныхъ, еще неустроенныхъ окончательно по правиламъ объ очиншеваніи, а равно въ имѣніяхъ частныхъ и институтскихъ, размѣръ вновь установляемаго ст. 27-ою поземельнаго налога, опредѣляется слѣдующимъ образомъ: на каждое селеніе или колонію, сверхъ нынѣ платимыхъ крестьянами податей и повинностей, казенныхъ и гминныхъ, налагается ежегодный поземельный налогъ въ размѣрѣ, равняющемся общей суммѣ всей подымной и шарварковой подати, и всего контингенса ливерунковаго, по нынѣ существующей раскладкѣ ежегодно слѣдующихъ съ того селенія или колоніи.

Ст. **30**. Учредительному Комитету вмѣняется въ обязанность немедленно составить правила, по коимъ должно быть производимо распредѣленіе между отдѣльными усадебниками того поземельнаго налога, который, на основаніи ст. 29-й установляется съ цѣлыхъ селеній или колоній. Впрочемъ, крестьянамъ каждаго селенія или колоніи, по объявленіи имъ таковыхъ правилъ, предоставляется законнымъ общественнымъ приговоромъ произвесть раскладку новаго поземельнаго налога между отдѣльными усадебниками и на иныхъ основаніяхъ.

sadach. Podatek ten włościanie opłacać zaczną od dnia 3 (15) Kwietnia 1864 r. na zasadzie art. 34.

Art. **28**. W dobrach ostatecznie według przepisów o oczynszowaniu uregulowanych, tak rządowych, jako i Najmiłościwiej rozdarowanych (majoratskich), na zasadzie postanowienia z dnia 4 (16) Października 1835 r., nowy podatek gruntowy z każdej osady, ustanowiony poprzedzającym artykułem 27 w zamian za zniesiony niniejszym Ukazem czynsz, oznacza się w stosunku dwóch trzecich części tego czynszu, jakim dana osada, według obowiązującego oszacowania jest obłożoną.

Przepis ten stosuje się zarazem i do tych osad w rzeczonych powyżej dobrach, które nateraz są pustkami a następnie przez włościan nabyte zostaną.

Art. **29**. W dobrach rządowych, dotąd według przepisów o oczynszowaniu, ostatecznie nieuregulowanych, a zarazem w dobrach prywatnych i instytutowych, wysokość nowo zaprowadzonego art. 27 podatku gruntowego, ustanawia się następującym sposobem: na każdą wieś lub kolonię, oprócz uiszczanych obecnie przez włościan podatków i należności skarbowych i gminnych, nakłada się każdoroczny podatek gruntowy, w wysokości wyrównywający ogólnej summie całego podymnego i szarwarkowego i całego kontyngensu liwerunkowego, według dotychczas istniejącego rozkładu z tejże wsi lub kolonii, corocznie pobieranego.

Art. **30**. Urządzającemu Komitetowi poleca się wydać niezwłocznie przepisy, według których dopełniać się ma rozkład między pojedynczych gospodarzy tego gruntowego podatku, jaki na zasadzie art. 29, na całe wsie lub kolonie nałożonym zostaje. Zresztą włościanom każdej wsi lub kolonii, po ogłoszeniu im tych przepisów, pozostawia się prawo rozłożyć nowy podatek gruntowy między pojedynczych gospodarzy i na innych zasadach, atoli mocą wspólnej prawozgodnej ich uchwały.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Ст. 31. Въ селеніяхъ или колоніяхъ, гдѣ имѣются усадьбы, не подходившія подъ дѣйствіе указа 26 Мая (7 Іюня) 1846 г., но не изъятыя отъ дѣйствія настоящаго указа, таковыя усадьбы облагаются особо поземельнымъ налогомъ съ каждаго занимаемаго ими морга земли, въ томъ размѣрѣ, какой будетъ выведенъ черезъ раздѣленіе общей суммы поземельнаго налога, причитающагося со всего селенія или колоніи на общее количество морговъ крестьянской земли, налогомъ симъ обложенныхъ.

Ст. 32. Тѣ изъ крестьянъ въ имѣніяхъ, означенныхъ въ ст. 5-й, которые пріобрѣтутъ участки, находящіеся впустѣ или въ распоряженіи помѣщика (ст. 6), облагаются поземельнымъ налогомъ на тѣхъ же самыхъ основаніяхъ, какія указаны въ ст. 31-й.

Ст. 33. Тѣ изъ крестьянъ въ имѣніяхъ, означенныхъ въ ст. 5-й, которые живутъ совершенно отдѣльными отъ селеній или колоній дворами (односельями), облагаются новымъ поземельнымъ налогомъ отдѣльно съ занимаемой ими усадьбы, въ томъ размѣрѣ, какой опредѣленъ ст. 29-ою.

Ст. 34. Крестьяне, пріобрѣтающіе землю въ собственность, обязаны вносить исчисленный съ ихъ усадьбъ поземельный налогъ по истеченіи каждаго полугодія, въ два полугодичные срока, т. е. съ 3 (15) Апрѣля по 3 (15) Мая и съ 3 (15) Октября по 3 (15) Ноября каждаго года. Первый платежъ этого налога, долженъ быть внесенъ въ 1864 году, въ срокъ съ 3 (15) Октября по 3 (15) Ноября.

Ст. 35. Каждый усадебникъ отвѣчаетъ за исправный взносъ причитающагося лишь съ него одного поземельнаго налога.

Ст. 36. Тѣ изъ крестьянъ, которые въ 1864 г. пріобрѣтутъ усадьбы, находящіяся впустѣ или въ распоряженіи помѣщика (ст. 6), освобождаются, въ видѣ льготы, отъ платежа новаго поземельнаго налога по 1865 годъ.

Art. 31. Po wsiach i koloniach mających osady, do których przepisy Ukazu z dnia 26 Maja (7 Czerwca) 1846 r. nierozciągają się, lecz które z pod dobrodziejstwa niniejszego Ukazu nie są wyłączone, osady takowe oddzielnie obłożone zostaną podatkiem gruntowym z każdego morga gruntu w tej wysokości, jaka wypadnie z podziału ogólnej summy podatku gruntowego z całej wsi lub kolonii przypadającego, na ogólną ilość morgów ziemi włościan, tym podatkiem obłożonych.

Art. 32. Włościanie, którzy w dobrach, w art. 5 wyszczególnionych, nabędą pustki nie zajęte lub w rozrządzeniu dziedzica znajdujące się, (art. 6) ponosić będą podatek gruntowy na wyżej przywiedzionych w art. 31 zasadach.

Art. 33. Włościanie, w dobrach art. 5 wyszczególnionych, na zupełnie odosobnionych od wsi lub kolonii siedzibach osiedli, obłożeni będą nowym podatkiem gruntowym, oddzielnie z zajmowanej przez nich osady, w wysokości art. 29 postanowionej.

Art. 34. Włościanie, nabywający grunta na własność, obowiązani są wnosić wyrachowany z ich osad podatek gruntowy z upływem każdego półrocza, w dwóch półrocznych ratach, to jest od 3 (15) Kwietnia do 3 (15) Maja i od 3 (15) Października do 3 (15) Listopada każdego roku. Pierwsza rata tej opłaty wniesioną być ma w 1864 roku w terminie od 3 (15) Października do 3 (15) Listopada.

Art. 35. Każdy gospodarz odpowiada tylko za siebie, to jest za regularną opłatę przypadającego od niego tylko samego podatku gruntowego.

Art. 36. Włościanie, którzy w 1864 roku nabędą pustki niezajęte lub w rozrządzeniu dziedzica znajdujące się, (art. 6) uwalniają się sposobem ulgi od ponoszenia nowego podatku gruntowego po rok 1865.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Ст. 37. Поземельный налогъ, въ срокъ невнесенный, взыскивается по правиламъ, опредѣленнымъ для взысканія казенныхъ податей.

Ст. 38. Если въ имѣніи, гдѣ еще доселѣ не было произведено очиншеванія, крестьяне, живущіе въ одномъ селеніи, или разселенные колоніально, но числящіеся въ составѣ одной колоніи, найдутъ, что причитающійся съ нихъ новый поземельный налогъ, падаетъ на отдѣльныя усадьбы неуравнительно и несоотвѣтственно качеству грунта, то, хотя бы даже первоначальное распредѣленіе между ними было сдѣлано на основаніи общественнаго приговора (ст. 30), имъ дозволяется, въ теченіе шести лѣтъ со времени изданія сего указа, просить объ оцѣнкѣ всѣхъ усадьбъ по количеству и качеству грунта. Таковыя просьбы могутъ быть подаваемы не иначе, какъ на основаніи общественнаго приговора, составленнаго по большинству не менѣе двухъ третей голосовъ всѣхъ крестьянъ, коимъ принадлежитъ не менѣе трехъ морговъ земли.

Ст. 39. При означенной оцѣнкѣ, ежегодная сумма поземельнаго налога, причитающаяся со всѣхъ усадьбъ селенія или колоніи, не можетъ быть ни увеличиваема, ни уменьшаема.

По какимъ правиламъ и кѣмъ должна быть производима такая оцѣнка по просьбѣ крестьянъ, опредѣлено будетъ Учредительнымъ Комитетомъ.

Дополнительныя правила.

Ст. 40. Дѣйствіе настоящаго указа распространяется, со дня обнародованія онаго, на всѣ имѣнія, въ коихъ водворены крестьяне, въ томъ числѣ и на имѣнія, отданныя въ арендное содержаніе, хотя бы арендные контракты заключены были до 26 Мая (7 Іюня) 1846 года и хотя бы срокъ симъ контрактамъ еще не истекъ.

Ст. 41. Если между арендаторомъ, которому по контракту сдано право на взиманіе съ крестьянъ нынѣ отмѣняемыхъ повинностей, и владѣльцемъ имѣнія не

Art. 37. Zaległości podatku gruntowego ściągane będą według przepisów o exekucyi podatków skarbowych.

Art. 38. Jeśliby w dobrach dotąd nieoczynszowanych, włościanie jednej wsi lub rozkolonizowani, atoli liczący się do składu jednej kolonii, uznali że przypadający od nich nowy podatek gruntowy nierówno i nieodpowiednio dobroci gruntu, na pojedyncze osady jest rozłożony, to, choćby nawet rozkład pierwotny dopełniony był na zasadzie Uchwały Zebrania (art. 30), będą mieli prawo, w przeciągu lat sześciu od daty ogłoszenia tego Ukazu, prosić o oszacowanie wszystkich osad według ilości i jakości gruntów. Tego rodzaju prośby nie inaczej podawane być mogą, jak tylko na zasadzie Uchwały Zebrania gromady, zapadłej większością dwóch trzecich głosów wszystkich włościan, przynajmniej trzy morgi gruntu posiadających.

Art. 39. Przy takowem oszacowaniu, summa całorocznego gruntowego podatku, ze wszystkich osad wsi lub kolonij przypadająca, ani podwyższoną, ani zmniejszoną być nie może.

Według jakich przepisów i przez kogo takie oszacowanie na prośbę włościan dopełnionem być ma, Urządzający Komitet postanowi.

Przepisy dodatkowe.

Art. 40. Ukaz niniejszy obowiązuje od dnia jego ogłoszenia i rozciąga się na wszelkie dobra przez włościan osiadłe, a w tej liczbie na dobra wydzierżawione, chociażby kontrakty dzierżawne zawarte były przed 26 Maja (7 Czerwca) 1846 roku, i chociażby czas ich trwania jeszcze nie upłynął.

Art. 41. Jeśliby między dzierżawcą mającym według kontraktu prawo do użytkowania z powinności włościańskich obecnie zniesionych, a dziedzicem dóbr, nie

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

состоится соглашенія относительно условій арендпаго содержанія, то арендатору предоставляется право требовать расторженія контракта на остальное время арендпаго содержанія. Правило сіе не распространяется на такіе арендные контракты, въ коихъ, на случай обязательнаго выкупа повинностей, были положительно оговорены особыя условія.

Ст. 42. Прежнія постановленія во всемъ томъ, въ чемъ они несогласны съ настоящимъ указомъ, отмѣняются.

Ст. 43. Развитіе сего указа на утвержденныхъ началахъ и разрѣшеніе могущихъ возникнуть по оному сомнѣній, предоставляется Учредительному Комитету; исполненіе же настоящаго указа, который долженъ быть неотложно внесенъ въ Дневникъ Законовъ, возлагается на Намѣстника въ Царствѣ, Учредительный Комитетъ и другія вѣдомства, по принадлежности.

Данъ въ С.-Петербургѣ, Февраля 19 (Марта 2) дня 1864 года.

(podpisano) „АЛЕКСАНДРЪ."

przyszło do ugody co do zmiany warunków dalszej dzierżawy, to dzierżawcy pozostawia się prawo żądać rozwiązania kontraktu na pozostający do wytrzymania czas dzierżawy. Przepis ten nie stosuje się do takich kontraktów dzierżawnych, w których wyraźne poczynione są zastrzeżenia, na przewidywany wypadek obowiązkowego wykupu powinności.

Art. 42. Wszelkie postanowienia, o ile z niniejszym Ukazem okażą się niezgodne, uchylają się.

Art. 43. Rozwinięcie tego Ukazu na zatwierdzonych zasadach i rozstrzyganie wszelkich z niego wyniknąć mogących wątpliwości wkłada się na Urządzający Komitet. Wykonanie zaś tego Ukazu, który w Dzienniku Praw niezwłocznie zamieszczonym być ma, Namiestnikowi w Królestwie, Urządzającemu Komitetowi i innym Władzom, w czem do której należy, poruczonem zostaje.

Dan w Petersburgu, dnia 19 Lutego (2 Marca) 1864 r.

Przez Cesarza i Króla,
Minister Sekretarz Stanu,
w zast., Towarzysz Ministra, (podpisano) *W. Platonow.*

Zgodno z oryginałem:
Sekretarz Stanu,
w zastępstwie, Podsekretarz Stanu, (podpisano) *A. Zaborowski.*

Za zgodność:
Dyrektor Główny Prezydujący
w Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości, *Wosiński.*

p. o. Dyrektora Kancellaryi, *Wł. Holewiński.*

Dzień ogłoszenia 31 Marca (12 Kwietnia) 1864 r.

UWŁASZCZENIE 2 MARCA 1864 R.

Namiestnik JEGO CESARSKO - KRÓLEWSKIEJ MOŚCI w Królestwie Polskiem.

Włościanie Królestwa Polskiego!
Zwiastuję wam radosną nowinę i wielką łaskę Monarszą!

W dniu 19 lutego (2 marca) Najjaśniejszy Cesarz nasz i Król ALEKSANDER II. podpisał Ukazy o urządzeniu bytu waszego. Pomnąc na powołanie Swoje bronienia słabych i uciśnionych, ś. p. Cesarz i Król Mikołaj I, jako też szczęśliwie nam panujący Monarcha, mieli o was ciągłą troskliwość.

Przede wszystkim zapewniony został los włościan w dobrach rządowych i dobrach donacyjnych nadanych dziedzicom rosyjskim, a to dla dnia dobrego przykładu właścicielom polskim. W tym celu ustanowiony został w pomienionych dobrach, zamiast dawnych powinności, ściśle obliczony czynsz gruntowy, przez co zapewnione zostały włościanom znakomite ulgi. Monarcha w nieograniczonej dobroci Swojej, rozciągnął troskliwość i do włościan zamieszkałych w dobrach prywatnych. W roku 1846, Cesarz Mikołaj I, raczył zjechać do Warszawy, aby osobiście zbadać potrzeby tych włościan; już wtedy zapowiedział On wydanie postanowienia względem stanowczego urządzenia włościan w dobrach prywatnych i instytutowych, a dla niezwłocznego ulżenia włościanom, przedsięwzięte zostały ważne przygotowawcze środki, jako to: zniesiono większą część darmoch i najmów przymusowych; zabroniono rugować włościan odrabiających należycie powinności swoje, zabroniono także wcielać grunta

włościańskie do folwarków; na koniec zabroniono oddawać pustki ludziom obcym, nie włościanom, i podwyższać powinności odrabiane do tamtego czasu. Ukaz nadający powyższe dobrodziejstwa ogłoszony był w roku 1846. Ale niestety nie wszędzie ściśle był wykonywany, a skargi ze strony włościan na ucisk nie zawsze dochodziły do rządu, dla tego głównie, że wójci gmin często skrywali przed rządem prawdę. Lecz Monarcha nie spuszczał ż uwagi losu waszego. Wkrótce po wstąpieniu Swojem na tron, dziś szczęśliwe panujący Cesarz i Król ALEKSANDER II, wydał w roku 1858. Ukaz względem oczynszowania włościan w dobrach właścicieli polskich, podług tego jak oczynszowani zostali włościanie w dobrach rządowych i donacyjnych. Ale i to niewiele posunęło sprawę, właściciele bowiem ziemscy, których rząd wezwał do udziału w dobrowolnem oczynszowaniu, nie okazali pożądanej pomocy. Ażeby przeto położyć raz koniec licznym uciskom, wydane zostało w roku 1861, prawo o okupie, przez które uwolnieni zostaliście od uciążliwej pańszczyzny; następnie nowem prawem o oczynszowaniu zamierzono jeszcze bardziej ulżyć wasze powinności, znacznie zmniejszyć wysokość okupu wyrachowanego przez właścicieli na włościan, i tym sposobem utrwalić los wasz na zawsze. Wtedy to ludzie, niekontenci z tych dobroczynnych dla ludu rozporządzeń, podnieśli otwarty rokosz. Buntownicy powstali przeciwko prawej władzy Cesarza i Króla; poważyli się do walki z wojskami Cesarskiemi, a że otwartą siłą i wojną, nie zdołali niczego dokazać, uciekli się do nikczemnego podstępu: usiłowali oszukać was płonnemi przyrzeczeniami; obiecywali bezpłatnie nadać wam grunta, przyrzekając zapłacić za nie właścicielom; jak gdybyście sami nie mogli tego pojąć, że buntownicy żyjący z grabieży i z zaborów, nie mają z czego opłacić właścicielom tej ogromnej summy, jaką wynosi wartość posiadanych przez was gruntów. Buntownicy nie poprzestając na obłudzie i oszukaństwie, rachowali jeszcze na gwałty i zabójstwa; mordowali niewinnych i zagrażali śmiercią każdemu, kto pomnąc na Boga i dzień Sądu ostatecznego, nie chciał zdradzić obowiązku sumienia i nie słuchał obłudnego głosu buntowników.

Włościanie Królestwa Polskiego! Wy nie usłuchaliście buntowników; pozostaliście wierni prawemu swemu Monarsze i jedynie od Niego oczekiwaliście obrony. Nadeszła chwila urzeczywistnienia waszych oczekiwań i spełnienia ich w ten sposób, aby na przyszłość panowie, którzy was uciemiężali, nie mieli ani okazji ani możności uciskania was, oszukiwania rządu i zagradzania do niego przystępu dla słusznych skarg waszych.

Upłynęło właśnie trzy lata, jak Najłaskawszy Cesarz nasz i Król, 19 lutego (2 marca) 1861 roku nadał wolność wszystkim włościanom prywatnym w Cesarstwie, zapewnił im grunta, wyjął ich z pod władzy panów i dozwolił włościanom obierać z pomiędzy siebie przełożonych. Dokonawszy to w Cesarstwie Najjaśniejszy Cesarz i Król ALEKSANDER II, akurat w trzy lata potem, w tenże pamiętny dzień 19 lutego (2 marca) spełnił ślub Rodzica Swego, i stanowczo urządził byt wszystkich włościan polskich przez wydanie nowych Ukazów Najwyższych. Ukazy te, wprost was dotyczące, poleciłem wojennym Naczelnikom powiatowym i delegowanym oficerom oddać wam do rąk, ażeby źle myślący ludzie nie zdołali i teraz skryć przed wami lub przeistoczyć wolę Monarszą. Zachowajcie je i czytajcie z uwagą. Z nich poznacie szczegółowo nowe prawa wasze i obowiązki; ażebyście zaś potrafili zaraz pojąc osnowę tych praw i obowiązków, przytaczają się tu główniejsze z nich:

1) Włościanie raz na zawsze uwalniają się z pod władzy i jurysdykcyi właściciela ziemi, lub jego dzierżawcy.

2) Włościanie każdej gminy wiejskiej, łącznie z innymi mieszkańcami tejże, będą miewać zebrania gminne i obierać wójta gminy i ławników, którzy rozpoznawać mają pomniejsze spory i występki. Na wójta gminy może być obrany każdy włościanin, posiadający osadę najmniej z 6 morgów; na ławnika zaś każdy włościanin, mający osadę najmniej z 3 morgów.

3) Prócz tego w każdej wsi lub kolonji, włościanie odbywać będą zebrania gromadzkie, do których nikt prócz włościan należeć nie może, a oni sami obierać mają sołtysa z pomiędzy włościan, podług swego życzenia.

4) Miejscowym sędziom pokoju i podsędkom, księżom i w ogólności osobom stanu duchownego, jak niemniej wszelkim osobom nie posiadającym własnego gruntu w gminie, nie wolno znajdować się na zebraniach gminnych i mieszać się do wyborów i spraw włościańskich. Również dotychczasowym wójtom gmin, ich zastępcom i oficjalistom, nie wolno znajdować się na pierwszych zebraniach gminnych, jakie zwołane będą. dla wybrania nowych wójtów.

5) Każdy z włościan otrzymuje odtąd na zawsze na zupełną, własność tę osadę, jaką teraz zajmuje, chociażby ta osada obejmowała mniej niż trzy morgi gruntu; wraz z osadą przechodzą na jego

własność znajdujące się w niej zabudowania i wszelkie przynależytości gospodarcze, z zastrzeżeniem jedynie akuratnego wnoszenia wprost do skarbu dotychczasowych podatków, jako też nowo ustanowionego gruntowego podatku z osad włościańskich. W skutek tego od dnia 3 (15) Kwietnia r. b. 1864, włościanie uwalniają się na zawsze od wszelkich powinności, uiszczanych dotąd z tej osady na rzecz właściciela dóbr, jako to: od pańszczyzny, okupu, czynszu, osepu i danin.

6) W dobrach prywatnych i instytutowych, oraz w dobrach rządowych dotąd nieoczynszowanych, wyż rzeczony nowy podatek gruntowy, ustanowiony oprócz dotychczasowych podatków skarbowych, z każdej wsi lub kolonji, równa się ogólnej summie podymnego, szarwarkowego i kontyngensu liwerunkowego, jaka według dotychczasowego rozkładu z tej wsi lub kolonji corocznie przypada. Sposób rozkładania nowego podatku gruntowego pomiędzy osadnikami każdej wsi, określony jest w Ukazie.

7) W dobrach już oczynszowanych, tak rządowych, jako też donacyjnych, nadanych dziedzicom rossyjskim, każdy włościanin otrzyma także na własność osadę wraz z znajdującemi się w niej zabudowaniami, czynsz także znosi się, i w zamian takowego ustanawia się nowy podatek gruntowy z każdej osady w stosunku dwóch trzecich części tego czynszu, oprócz dotychczasowych podatków podymnego, szarwarkowego i kontyngensu liwerunkowego [4]

8) Nowy ten podatek gruntowy, ustanowiony od włościan, wnoszony będzie przez nich wprost do Skarbu, a Skarb obracać będzie te pieniądze na wynagrodzenie właścicieli i na zapłatę im za grunta, przechodzące obecnie na własność włościan, ażeby na przyszłość właściciele nie mogli rościć pretensji do tych gruntów włościańskich.

9) Gdy wszakże pomieniony podatek gruntowy nie wystarczy na spłacenie właścicielom całego szacunku ziemi, przechodzącej obecnie na własność włościan, przeto brakującą summę Najjaśniejszy Cesarz i Król ALEKSANDER II-gi rozkazał wypłacić ze Skarbu, nie dotycząc włościan.

1**0)** Włościanie obecnie zachowują bezpłatnie do tych służebności, z jakich dotąd użytkują na zasadzie tabel prestacyjnych, kontraktów, umów ustnych lub podług zwyczaju, jako to: prawo wolnego wrębu drzewa budulcowego i opałowego, zbierania gałęzi, suszu, ściółki, prawo pasania w lasach dworskich i na gruntach folwarcznych.

11) Grunta, jakie od daty ogłoszenia Ukazu z roku 1846, nieprawnie odebrane zostały przez właścicieli od włościan, tudzież pustki wcale niezajęte albo nieprawnie wcielone do gruntów dworskich, nakazano zwrócić włościanom, jeżeli oni w ciągu zakreślonego trzechletniego terminu, zaniosą o to żądanie.

Na koniec Najjaśniejszy Cesarz i Król ALEKSANDER II-gi, w niewypowiedzianej troskliwości o wszystkich bez wyjątku poddanych Swoich, Najłaskawiej polecić raczył Zwierchności Królestwa, aby zwróciła szczególną uwagę także na los włościan, nieposiadających teraz żadnych gruntów, ale którzy przez dobrą konduitę, trzeźwość, oszczędność i uległość prawej władzy zasłużą, na podobną łaskę. Zwierzchność upoważniona zastała albo do wydzielenia takim włościanom, podług własnego uznania, za umiarkowaną opłatą do użytkowania, albo też do sprzedania nawet na własność niewielkich cząstek, tak z niezajętych gruntów skarbowych, jako też z pozostałych teraz pustek włościańskich. Rozporządzenia w tym przedmiocie wydane zostaną w miarę przywrócenia ogólnego porządku i spokojności w kraju. Z krótkiego tego wykładu widzicie, a po odczytaniu Ukazów jeszcze bardziej się przekonacie, że łaska Najjaśniejszego Cesarza naszego i Króla ALEKSANDRA II-go rozciąga się do wszystkich, bez wyjątku, włościan Królestwa Polskiego, w jakichkolwiek bądź dobrach osiedlonych, czy to w rządowych lub instytutowych, czy w prywatnych, do polskich lub rosyjskich dziedziców należących, bez względu na pochodzenie lub wyznanie włościan i na to, jakim mówią językiem: ruskim, polskim, litewskim lub niemieckim; Cesarz nasz, bowiem równą ma opiekę nad wszystkimi wiernymi poddanymi swymi, bez różnicy pochodzenia, Religi, języka i stanu. Łaska Monarsza rozciąga się także do tych włościan, którzy już dawniej z rozporządzenia rządu byli oczynszowani i których los został polepszony; dla nich także zapewnione są nowe dobrodziejstwa; wszyscy, zatem włościanie Królestwa, którzy przedtem sami złączyli się w jedną wspólną rodzinę, niewzruszenie wierną i przychylną ku Monarsze, obecnie z woli Jego Cesarskiej Mości, znowu łączą się w wspólnej radości. Włościanie Królestwa Polskiego! Teraz od was samych zależy wasza przyszła pomyślność, i cały wasz przyszły los: bądźcie jak dotąd wierni Monarsze i Prawu, unikajcie złych ludzi, usiłujących jedynie rozłączyć was z prawym rządem, strzeżcie się oszukaństw i obłudnych poszeptów, wymierzonych do zachwiania wierności waszej i

[4]**Liwerunek** - w latach 1790–1867: podatek w naturze na utrzymanie wojska.

przeistoczenia znaczenia Najłaskawiej nadanych wam dobrodziejstw; pomnijcie przykazania Boskie, zachowajcie trzeźwe i umiarkowane życie, i nie zapominajcie, że Stwórca nakazał człowiekowi w uczciwej pracy i pocie czoła szukać swego wyżywienia. Dla lepszej obrony praw waszych, i dla rozpoznawania waszych sporów z właścicielami względem gruntów i służebności, Najjaśniejszy Cesarz i Król ALEKSANDER II-gi najłaskawiej polecić raczył utworzenie w calem Królestwie Komisji i Komisarzów do spraw włościańskich. Komisje te, którym powierzoną zostanie obrona interesów waszych, będą ustanawiane i otwierane w miarę uspokojenia kraju; do nich macie się udawać z waszymi prośbami skargami i wątpliwościami względem nadanych cnie praw i ulg przez Najjaśniejszego Pana. Czasu zaś otwarcia Komisji włościańskich, możecie w waszych słusznych żądaniach udawać się do ustanowionych obecnie we wszystkich powiatach Naczelników Wojennych, u których zawsze znajdziecie prawdziwą dla siebie opiekę i obronę. Do wprowadzenia w wykonanie ogłoszonych teraz Ukazów i dla stanowczego załatwienia waszych sporów z właścicielami, otwartym zostaje w Warszawie, pod prezydencją moją, oddzielny Komitet Urządzający

.

Namiestnik (podpisano) Jenerał-Adiutant **Hr. Berg.**
23 Lutego (6 Marca) 1864 w Warszawie.

Po roku 1864 nastał ciężki czas kryzysu ekonomicznego w rolnictwie. Praktycznie wytwórcy nie mieli kapitału obrotowego postaci pieniędzy. Nad wieloma właścicielami ziemskimi zawisła groźba niewypłacalności, W wielu przypadkach zaczęto przechodzić na formę handlu towarowego. Bardzo znaczącą rolę w tej dziedzinie odgrywali Żydzi, do tego stopnia, że wszelki handel detaliczny i hurtowy spoczywał wyłącznie w ich rękach. W tamtych trudnych czasach trzeba obiektywnie przyznać, że wywierali znaczący wpływ na poprawę warunków gospodarowania w rolnictwie. Handlem zbożem, drewnem, spirytusem, papierem, cukrem itd., czyli wszystkimi produktami na wielką skalę. Dla wytwórców płodów rolnych wprowadzili znaczące udogodnienie, odbiór wytworów rolnych na miejscu ich produkcji. Kwitnie też handel produktami o małej wartości np. jajami itd., czyli obrót detaliczny. Pojawiają się specjalizacje takie jak: pachciarz (handel produktami mlecznymi), sadowy, furman, faktor (pośrednictwo), szynkarz, lichwiarz, itp. Najwyższy Ukaz z 24 maja/ 5 czerwca 1862r. (na krótko) uchylił prawne ograniczenia, co do działalności gospodarczej Żydów. Poza Żydami obrót pieniędzmi (handel nimi) nie był dobrze widziany przez chrześcijan.

(*„ …Chrześcijanin dotknąć go się prawie nie śmiał. – „Kupiec chrześcijanin nie sarkał na izraelitę, a kiedy handel kwitnął pod cieniem wolności, chrześcijanin w kościele, Żyd w szkole, błogosławił niebu za jedną ojczyznę i za równą sprawiedliwość”.*)

W tym opracowaniu wykorzystałem fotografię zamieszczoną na stronie internetowej pod tytułem „ Wymuszona wdzięczność”- Tygodnik Nadwiślański *tyna.info.pl › Historia pod redakcją* Jana Adama Borzęckiego.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Na Rynku sandomierskim był pomnik wdzięczności dla cara Aleksandra II ufundowany przez włościan, jako podziękowanie za uwłaszczenie z 1864 r. Stanął wysoki na kilka metrów, zwieńczony krzyżem neogotycki pomnik na południowo-zachodniej pierzei. Na cokole umieszczono płaskorzeźbę chłopa klęczącego przed wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej, a także insygnia carskiej władzy: jabłko z cesarską koroną i berło, herb dwugłowego orła.

Napis w języku rosyjskim brzmiał:

„Jego Cesarskiej, Królewskiej Mości Aleksandrowi II, Monarsze, Królowi Polskiemu, Oswobodzicielowi Chłopów. Wdzięczni Włościanie Sandomierskiego Powiatu na pamiątkę 19 lutego (2 marca) 1864 r.”

Pomnik zabezpieczał żelazny płot wsparty na kamiennych słupkach.

W wyniku Powstania Styczniowego carat przyspiesza ogłoszenie i wprowadzenie w 1864 roku reformy rolnej tak zwanego ukazu uwłaszczeniowego. Koloniści niemieccy mogli strać się o poddaństwo rosyjskie. Musieli jednak spełnić następujące warunki: przedłożyć naczelnikowi powiatu deklarację z prośbą o przyjęcie w poczet poddanych rosyjskich, okazać paszport lub inny dokument, który potwierdzał dotychczasową przynależność państwową, pisemne zrzeczenie się tego obywatelstwa, zaświadczenie od komisarza do spraw włościańskich o użytkowaniu ziemi w czasie wydania ukazu uwłaszczeniowego. [5]

[5] Bogatą korespondencję na ten temat można odnaleźć w Lubelskiej Komisji do spraw włościańskich adresowana do Komisarza Włościańskiego Powiatu Chełmskiego 30 wrzesnia1867r WAPL dotyczące gminy Rejowiec

W fazie końcowej tej procedury zasięgano opinii od naczelnika żandarmerii o postawie politycznej petenta. Pozytywna ocena skutkowała odebraniem stosownej przysięgi na wierność dynastii **Romanowych.** Po spełnieniu wszystkich formalności można było dokonać zapisu do odpowiedniej **księgi sołectwa ludności stałej gminy** [6], jednocześnie uzyskiwało się prawo własności na dzierżawioną przez siebie ziemię. Taki akt prawny w opisanej wyżej procedurze mógł być dokonany w nieprzekraczalnym terminie do dnia 1/13 maja 1868r. Reforma rolna wprowadzona ukazem z dnia 2/18 marca 1864r była szczególnie korzystna dla tych, którzy otrzymali ziemie dworską w dzierżawę nawet na krótko przed ukazem uwłaszczeniowym. Wszyscy poddani rosyjscy spełniający wyżej wymienione warunki stawali się jej właścicielami. Byli niezależni od dotychczasowych właścicieli. Taka sytuacja zaistniała w dobrach: księcia. **Woronieckiego** – kolonie Rybie Majdan Rybiński i Kobyle, **Wasiutyńskiego / Domaszewskiego** [7] – kolonie Felczyn, Klementynów, Tomasówka, Aleksandrówka Krzywowolska, **Ksawerego Janisławskigo**, ostatniego właściciela bóbr niedziałowskich (sprzedał zespół po dworski kolonistom niemieckim). Wraz z upływem lat koloniści niemieccy w zależności od wielu czynników w mniejszym lub większym stopniu zachowują swoją odrębność językową i religijną. Na podstawie spisu w 1880 roku w gminie Rejowiec było 816 osób przyznających się do wyznania luterańskiego. W samym Rejowcu w 1859 mieszkało 7 osób wyznania protestanckiego a w 1865 było zaledwie 8 Niemców. Na podstawie tego dokumentu wydanego przez administracje cara koloniści niemieccy stali się pełno wartościowymi rolnikami niezależnie od ich poprzedniego statusu, gdy zostali sprowadzeni z rodzinnych stron.

Oryginał ogłoszony w „Dziennik Praw" - Ukaz cara Aleksandra II-go z dnia 11(23) grudnia 1867 roku.

[6] Do naszych czasów zachowały się księgi ludności stałej gminy Rejowiec

[7] **Domaszewski był wnukiem i sukcesorem Wasiutyńskiego.** Dziedzic Wasiutyński, który stracił wszystko. Zaistniały porządek prawny praktycznie rzecz biorąc był nieodwracalny. Nic tu nie dały nawet długotrwałe procesy arbitrażowe trwające do początku II Rzeczypospolitej.
Na terenie Krzywowoli pierwsze kroki w sztuce malarskiej stawiał Stanisław Karoluk. Urodzony 30 sierpnia 1890 roku we wsi Krasne pow. chełmski. Ojciec jego był zarządcą majątku szlachcica Domaszewskiego w Krzywowoli. Powodując zubożenie wydzierżawiających a w wielu przypadkach do bankructwa.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

W Imieniu Najjaśniéjszego

ALEXANDRA II-go,

Cesarza i Samowładcy Wszech Rossyi, Króla Polskiego,

Wielkiego Księcia Finlandzkiego.,

etc., etc., ect.,

Komitet Urządzający w Królestwie Polskiém.

Na przedstawienie Członka-Zawiadującego czynnościami Komitetu Urządzającego z d. 4 Października 1867, i w rozwinięciu postanowienia swego z d. 27 Kwietnia (9 Maja) 1866 r., o rozciągnięciu przepisów Ukazów z d. 19 Lutego (2 Marca) 1864 r. do rolników-cudzoziemców, którzy przed wydaniem tych Ukazów osiedlili się w gubernijach Królestwa Polskiego, Komitet Urządzający w celu uproszczenia formalności przy przyjmowaniu poddaństwa ruskiego przez tych z pomiędzy rzeczonych rolników, którzy zajmują grunta podchodząc pod przepisy pomienionych Ukazów, postanowił i stanowi:

Art. 1. Rolnicy-cudzoziemcy, pragnący przyjąć ruskie poddaństwo, którzy osiedlili się w Królestwie Polskiem przed wydaniem Ukazów z d: 19 Lutego 1864 r. w dobrach prywatnych, rządowych, instytutowych i innych, i którzy w czasie wydania tych Ukazów zajmowali osady podchodzące pod przepisy Ukazów, tak z d. 26 Maja 1846 r., jakotéż z d. 19 Lutego 1864 r., deklaracye swe na przyjęcie ruskiego poddaństwa przedstawiać mają Naczelnikom tych powiatów, w obrębie których osady ich znajdują się, dołączając przy tém następujące dowody: *a*) paszport swojego rządu, za którym proszący przybył do Królestwa Polskiego, lub na mocy którego obecnie przebywa, a w braku tych dowodów, świadectwo miéjscowego wójta gminy że proszący jest rzeczywiście poddanym obcym; *b*) deklaracyę że zrzeka się swego poprzedniego poddaństwa i żądanie wejścia w poddaństwo ruskie, i *c*) świadectwo miéjscowego Kommissarza Spraw Włościańskich, że w czasie wydania Ukazów z d: 19 Lutego 1864 r., proszący użytkował

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

z osady podchodzącéj pod przepisy Ukazów z d. 26 Maja 1846 r. i z d: 19 Lutego 1864 r.

Art. 2. Otrzymawszy od rolnika-cudzoziemca prośbę o przyjęcie go w poczet ruskich poddanych, z dowodami powyżéj wymienionemi, Naczelnik Powiatu zażąda od Naczelnika Powiatowego Zarządu Żandarmów wiadomości, czy proszący zasługuje na zaufanie pod względem politycznym, i po otrzymaniu takowéj, jeżeli się okaże, że tenże na zaufanie pod względem politycznym niewątpliwie zasługuje, odbierze od niego przysięgę na wierne poddaństwo i następnie zapisze go do ksiąg stałéj ludności Królestwa.

Art. 3. Następnie Naczelnik Powiatu o przyjęciu przez każdego rolnika-cudzoziemca poddaństwa ruskiego, doniesie tak Rządowi Gubernijalnemu, przy dołączeniu wszelkich dowodów przedmiotu tego dotyczących, jako też miéjscowéj Kommissyi Spraw Włościańskich, a oraz awiadomi o tém wójta właściwéj gminy, w celu oznajmienia właścicielowi dóbr, w których osoba na poddanego ruskiego przyjęta, zajmuje osadę.

Art. 4. Do podawania przez rolników-cudzoziemców próśb o przyjęcie ich w poczet ruskich poddanych, oznacza się jako ostateczny termin, dzień 1 (13) Maja 1868 r.; poczém, osoby, któreby przed upływem tego terminu nie złożyły deklaracyi że pragną przyjąć poddaństwo, utracą prawo do nabycia na własność zajmowanych osad, które następnie przejść winny, albo do rzędu pustek, jeżeli należą do gruntów, które w r. 1846-m zostawały w użytkowaniu włościan (prestacyjnych), albo na własność właścicieli dóbr, jeżeli wyznaczone były z gruntów dworskich po wydaniu Ukazu z dnia 26 Maja 1846 r.

Art. 5 Właściciele dóbr, w których na własność rolników-cudzoziemców, przyjętych w poczet ruskich poddanych, przejdą zajmowane przez nich osady, obowiązani podać do miéjscowych Kommissyj Spraw Włościańskich tabelle likwidacyjne z tych osad. Jako ostateczny termin do podania tych tabell oznacza się dzień 1 (13) Lipca 1868 r.; przytém, do tych dóbr, których właściciele nie przedstawią w terminie rzeczonych tabell, rozciągają się przepisy postanowienia Komitetu Urządzającego z dnia 8 (20) Kwietnia 1867 r. (poz: 1041) o układaniu tabell z takich dóbr, z których tabelle przez samych właścicieli w terminie oznaczonym przedstawione nie zostały.

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Art. 6. Wykonanie niniéjszego postanowienia, które zamieszczone być winno w Dzienniku Praw, wkłada się na Członka-Zawiadującego czynnościami Komitetu Urządzającego, Dyrektora Głównego Spraw Wewnętrznych i na miéjscowe Kommissye Spraw Włościańskich.

Działo się w Warszawie, na 212 posiedzeniu, dnia 13 (25) Października 1867 r.

Членъ-Завѣдывающій дѣлами Учредительнаго Комитета, Сенаторъ,
(подписалъ) *Я. Соловьевъ.*

Za zgodność:
Dyrektor Główny Prezydujący
w Kommissyi Rządowéj Sprawiedliwości, *Wosiński.*

Dyrektor Kancellaryi, *Wł. Holewiński.*

Dzień ogłoszenia, dnia 11 (23) Grudnia 1867 roku

Copyright © 2017 Zdzisław Kalinowski

Zniesienie stosunków dominialnych nastąpiło w latach 1866 -1870. W tym okresie sporządzone zostały tabele likwidacyjne, będące wykazami otrzymanych na pełną własność działek. Ze względu na uprawnienia serwitutowe umieszczono w nich oddzielnie działki przyznane ukazem z 1864 r. (mieszczanie- rolnicy) i oddzielnie Ukazem z 1866r. (nie rolnicy).

W roku 1866 zlikwidowano odrębność administracyjna kraju. Powiększyła się liczba guberni z 5 do 10 ale też zwiększyła się liczba powiatów z 39 do 85. Naczelnikowi powiatu podlegali wójtowie gmin i „straż ziemska" (lokalna policja). W tym samym roku zniesiono osobny budżet Królestwa, a cła i dochody z podatków miały spływać do Ministerstwa Skarbu Cesarstwa Rosyjskiego. Było to początkiem likwidacji przez władze carskie odrębności Królestwa Polskiego. Zniesiono Sekretariat Stanu dla Królestwa z siedzibą w Petersburgu, a w jego miejsce powołano Kancelarię dla Spraw Królestwa Polskiego.